چه دا نور شاعران کاندې هغه نه کا
رحمان کړی نوی نوی اجتهاد دی
رحمان بابا

د ارواښاد استاد الفت د نا چاپ شوي آثارو څخه:

نوی څرک

یا

نوې رڼا

Ketabton.com

لیکونکی: ګل پاچا «الفت»

www.ulfat.de
اسد ۱۳۲۲ هجري ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرلیک — مخ

ماخذونه.......... أ

نوی افکار.......... - 1 -

پښتو او سانسکرت.......... - 8 -

پښتو او فارسي:.......... - 19 -

ترکیب او اشتقاق.......... - 25 -

د ژبو عمومي ویش.......... - 39 -

د ژبو عمومي تاریخ.......... - 42 -

د لغاتو تغیر او تحول.......... - 45 -

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

کومه تتبع چې زه ئې له څه وخته د پښتو په شاوخوا کښې لرم او هغه الهامات چه وخت په وخت د يوې ذهني توجه په اثر کښې ماته پيدا شويدي د يوې رڼا په صورت ئې له ما سره د دې کتاب په ليکلو کښې مرسته کړېده وروسته تر دې ځينې متفرق يادداشتونه او د پښتو او فارسی قاموسونه لکه بيلو، راورټی، برهان قاطع او هغه کتابونه چه په لسانياتو او لساني مسايلو باندې بحث کوي لکه د جرجی زيدان فلسفة اللغويه يا سخندان فارسی او ځيني متفرق مقالات د دې کتاب ماخذونه بللی شو. مګر پخپله پښتو ژبه اصلي او اساسي ماخذ دی او هغه ذهني واردات چه د هر چا دپاره منحصر بفرد نسخه وي او د دماغ محصول بلل کيږي د کتاب اصلي عنصر بلکه روح ګڼلی شم.

-

((الفت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

نوی افکار

که سړی د انسان ذهني او فکري حال له نظر لاندې ونيسي او د بشر دماغی اکتشافات د زمانې او تاريخ په صفحه کښې وګوري يقين به وکړي چه هر نوی فکر په لمړی وخت کښې ډېر غريب په نظر راغلی او هر چا ته لکه جنون او لېونتوب ښکاره شويدی مګر همدغه جنون د دنيا د ډېرو اشخاصو د محدود او محصور ذهنيت پرده څيرلی او يوه نوی رڼائې خلقو ته څرګنده کړېده.

ډېرو پوهانو او لارښودونکو په اول وخت کښې د هغې خندا صله اخستی ده چه د ملنډو او مسخرو په وخت کښې پيدا کېږي مګر وروسته د ملتو او اقوامو په تحسين او آفرين بدله شوېده.

د دې خبرې مطلب دا دی چه ډېر حقايق په دنيا کښې په خوارو سترګو کتل شويدی مګر وروسته ئې احترام او تقدير شويدی نو که کله ستاسې په مغزو کښې کومه نوی رڼا د يوې برېښنا په څېر وځلېږي هېڅکله ورته په سپکه سترګه مه ګورئ او د چا د منلو او نه منلو پروا مه کړئ.!!

ډېر ځله سړی يو خوبويني او هغه ټکی په ټکی رښتيا شي ډېر کرته سړي ته په وينه يوه سودا پيدا شي او هغه حقيقت پيدا کړي.

که تاسی خپلو نفسي کيفياتو ته ښه ځير شئ کله سړی يو ځای يا يو وضعيت وينی چه هغه ورته اشنا معلومېږی، نو بيا وايم چه خپلو تصوراتو ته په بې اعتنائي ونه ګورئ او تعقيب ئې وکړئ.

که تاسې د دنيا د مخترعينو حال او احوال په نظر کښې ونيسئ يا د هغو فلاسفه ؤ ژوند ته وګورئ چه دنيا ته ئې نوي افکار او نظريات راوړي دي هغوی ته به هر چا په پټه او ښکاره ليونيان ويل او سودايان به ئې بلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرزا بېدل وائي: (که چېرې له نبوته منکر نه ئې د خطراتو استقبال هېڅکله بې تعظیم مه کوه). ډېر ځله د سړي کاله ته مسافر مېلمانه پېښېږي چه د ډېر فضیلت خاوندان وي مګر سړی ئې نه پېژني نو دغسی مېلمانه که څه هم په ظاهره له ګرد او غبار څخه ډك وي او خوار و زار معلومېږي د قدر او عزت حق لري چه باید سړی ئې له حال احواله ځان خبر کاندی.

پدې ټولو خبرو کښې د غرض ټکی دا دی چه کله کله سړي ته ځینې افکار او نظریات د یوې سودا په څېر یا د یوه موهوم خیال په ډول پیدا کېږي او دی د دې لامله چه خلق به پرې وخاندي او نه به ئې مني هېڅ نه وائي او پټه خوله ناست وي.

د دغسې ډار او وېرې بت باید اورمرو مات کړ شي او د نظریاتو مخه هېڅکله ونه نیول شي- د یوه کام د ذهني ارتقا او دماغي انکشاف دپاره دا کار خورا ضرور او لازم ایسي.

انسان باید تر یوه حده پخپل فکر باندې یقین او اعتماد پیدا کړي ځکه چه ډېر ځله د خیال په رڼا کښې ښه ښه نظریات جلوې کوی او د ذهن په ښیښه کښې صحیح افکار منعکس کېږي چه باید هر ګوره ئې ښکاره او څرګند کړو.

هره نظریه چه په اول وخت کښې ښکاره کېږي ښائي چه څه سهوې او څه حقایق پکښې وي د فکر خاوندان د ډېر لږ حقیقت دپاره ډېرې سهوې عفوه کوي او قدر ئې کوي.

خبره په تمهید ډېره غټه او درنه شوه، زما دپاره همدومره کفایت کوي چه ښاغلو لوستونکو ته دا څرګنده کړم چه زه د خپلې ژبې (پښتو) په شاوخوا کښې خپل خواره واره افکار را ټولوم، زما پدې پریشانه خوب کښې به هر هرڅه وي یعنې صحیح او غلط دواړه به لري او ښائي چه ځینو کسانو ته اضغاثُ احلام معلوم شي مګر دا خو ښکاره ده چه د هرې ژبې لمړی تحقیقات نواقص لري او همدغه ناقص تحقیقات وروسته تکمیل شي او علمی اساس پیدا کړی.

ډېر ځله یو غلط تحقیق د حقیقت د کشف باعث کېږي او د خپل ضد د معرفت وسیله شي- ځوك چه د سعی او عمل طرفداران دي هغوی به ماته دا حق راکړي چه زه باید خپله هغه سودا چه د تتبع په لاره کښې ماته پیدا کېږي ښکاره کړم او څه ولیکم.

زه پخله هم دا ښه ګڼم چه باید خپل ځان او خپل افکار پټ نکړم ځینې کسان وائي چه د تصنیف خاوند خپل ځان د ملامتیۀ هدف ګرزوي او خپل مس ښکاره کوي مګر ماته دا بده ښکاري چه سړی خپل مس د زرو په نامه خلقو ته معرفي کوي یا ئې بیخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ ساتي چه ګوندي خلق وربانديې بل شان ګمان وکړي. څومره چه ريا ښه کار نه دی همدومره تلبيس هم بد کار دی.

د همدغې مفکورې په اساس د لوی خدای په مرسته او د خپلې ملي ژبې د مينې په باعثيا د دې اثر په ليکلو پيل کوم.

دلته د لغاتو په اصل او ريشه باندې بحث کېږي او د ځينو لغتونو د ترکيب او اشتقاق په شاوخوا کښې خبرې کوم مګر د اشتقاق له کلمې څخه بايد دا ګمان پيدا نشي چه دلته به د پښتو هغه صرف ليکل کېږي لکه چه ګرامر ليکونکی ئې ليکي او له مصدر څخه د ځينو کلماتو لکه:- ماضي، فعل حال، اسم فاعل يا داسې نور... د جوړېدلو لاربښئ. دلته مقصد له اشتقاق څخه هغه اشتقاق دی چه په عربی صرف کښې اشتقاق کبير بولي چه هغه د دوو کلمو ترمينځ په لفظ او معنی کښې يا يوازې په لفظ کښې تناسب پيدا کول دی لکه:- شوملې او شومل - ګروه، ګرېوان - غوړ، نغوړل - چه يو له بل سره - لفظي او معنوي نزدېوالی او مناسبت لري او همدغه مناسبت دا خبره ثابتوي چه دغه راز الفاظ يو له بله جوړ شوي او اخستل شويدي چه دغو اخستلو يا جوړېدو ته اشتقاق ويل کېږي مګر دا اشتقاق په ځينو مثالونو کښې له عام نظر څخه پټ وي او هر څوك ئې نشي منلی ځکه چه دغه راز تحقيقات لږ څه نوي دي او لکه ځينې نور مسايل عمومی ډګر ته نه دي راوتلي چه هر څوك ئې ومني او تصديق ئې وکړي.

ډېر ځله په ځينو مجالسو کښې سړی له يوه او بله اوري چه په ځينو کسانو باندې خاندي او په بعضې اشتقاقی مسايلو ملنډې وهي. دوی ګمان کوي چه دا خبرې محض وهم او تش خيال دی چه هر څوك پخپله تصور او ګمان ځينې کلمات له نورو کلماتو مشتق بولي او ځانونه د دې علم خاوندان او د فن پوهان معرفي کوي.

زه دا منم چه هر سړی به دغه اهليت نلري او هر څوك چه پزه توره کړي هغه اينګر کېدی نشي، ښائي چه د هر چا ټولې خبرې به د منلو وړ نه وي او پدې راز تحقيقاتو کښې به په رښتيا ځينې داسې خبرې پيدا شي چه هغه به تشه سودا او خوشې وهم وي مګر که څوك دغه علم ته چه نن ورځ په دنيا کښې ډېر اهميت لري سپکه ګوري او خاندي هغه په حقيقت کښې پخپل جهل او پخپله ناپوهی خاندي او په ځان پورې مسخرې کوي ځکه چه نن دغه علم د دنيا د ډېرو پوهانو توجه خپل ځانته را اړولې ده او د اقوامو په تاريخ کښې هم زيات دخل لري، همدغه علم په رڼا کښې د ژبو قرابت او نږدېوالی او د ملتو يو والی ځلېږي او ډېرې مفيدې نتيجې لاس ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه موضوع کښې که زمونږ تحقیقات مکمل نه وي او ځینې خبرو ته مو ګوته ونیول شي ښائي چه پوهانو زمونږ سهوې د دغه ابتدائي حال لازمه وګڼي.

مونږ باید دې خبرې ته هم ملتفت اوسو چه د هرې ژبې په اشتقاقي مسایلو کښې د ډېرو پوهانو او لویو خلقو په نظریاتو او تحقیق کښې سهوې او غلطۍ پیدا کېږي او بې له ریاضیاتو په هر علم کښې ځینې داسې مسائل شته چه اعتراض او انتقاد وربانديې کېدی شي ځکه چه اکثره علمی مسایل اجتهادي وي او د اجتهاد په لاره کښې اورمرو کله کله سهوه او خطا پېښېږي مګر خومره چه یو عالم پخپلو نظریاتو کښې سهوه کېږي همدغومره یو منقد هم پخپل انتقاد کښې غلطېږي.

هر علم په ابتدا کښې د پوهانو ګمان بلل کېږي او ډېر منقدین لري مګر وروسته ورو رو زمینه مستعده کېږي او هغه مسایل چه په ابتدا کښې ئې منل ډېر ګران وي څه موده وروسته په آسانه منل کېږي او خلق ورته په ښه سترګه ګوري.

ډېر ځله یوه خبره د خو تنو په نظر کښې غلط معلومېږي مګر نور ډېر خلق ئې صحیح ګڼي او قدر ئې کوي نو هر کله چه هیڅ حقیقت په ټوله دنیا کښې بې اختلافه نه دی قبول شوی و دی شی چه دغه راز مسائل هم یو داسې حقیقت وی چه ځینې کسان به پکښې اختلاف لري لکه چه څه موده د مخه په یوه مجلس کښې له ما څخه پوښتنه وشوه چه (ښاغلی) له څه شی ځنې جوړ شوی یا اخستل شویدی او د دی کلمی ریشه به څه وي ما وویل چه دا لغت به له (ښه) او (اغلی) څخه جوړ شوی وی لکه چه (ښا پېری) په اصل کښې (ښه پېری) وه او وروسته ښاپېری شوېده، دا خبره د مجلس د خلقو خوښه شوه او اروېدونکی پرې زیات خوشحاله شوه ځکه چه (اغلی) په پښتو کښې د ښائسته او حسین په معنی د شعراٴ په دیوانو کښې موجود لغت دی او (ښه) هم یوه کلمه ده چه زیات له صفت سره استعمالېږی لکه: ښه تور، ښه سپین، ښه ملا، ښه پوه، ښه ښایسته، ښه خوږ، ښه تریخ، او داسی نور ... چه پدې ټولو مثالو کښی (ښه) د روستی کلمی په معنی کښې زیاتوالی او ډېروالی پیدا کوي او په دغه راز استعمال کښې پخپله کومه مستقله معنی نلري نو هر کله چه (اغلی) هم صفت دی او لمړی توری ئی الف دی (ښه) سره په املا کښی هم مرکب شوی او په دی دوو کلمو کښې امتزاجی ترکیب داسی قوت ومونډ چه اوس سړی پرې د یوې کلمې ګمان کوی نو نظر دغه تحلیل ته د دې کلمې اصلي معنی ښه ښایسته او ښه ښکلی دی.

دا خبره چه نشر شوه او په ځینو اخبارو کښې وربانديې تقریظ هم وشو له هرې خوا وربانديې په جرایدو کښې څه ولیکل شوه او هر چا پکښې څه وویل، ځینو اصل مفکوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره خوښه کړه او دا بحث ئې يو علمي تحقيق او تدقيق وباله مګر په مثال باندې ئې اعتراض وکړ او وئې ويل چه (ښاپېرى) له فارسى (شاه پرى) څخه جوړ شوى، ځينو نورو په اصل مفکوره باندى سخت اعتراض وکړ او وئې ليکل چه (ښاغلى) اوس هم په محاوره کښې د محترم او ښه سړى په معنى مستعمل دى نو دا کلمه له (ښه اغلى) څخه مرکبه ګڼل يوه سودا او ګمان دى.

دا راز کسان ګمان کوي چه يو غټ لغت به وار د واره همدغسى پيدا شوى وي لکه چه اوس پرې تلفظ کېږى او معنى يې هم په لمړى ورځ همدغه وه چه نن ئې لري نو د دې لامله چه دغسې کسان د کلماتو لفظى او معنوى تحول ته لږ څه ملتفت شي لازمه ده چه د دواړو رازو تحولاتو ځينې مثالونه وښيو مګر لمړى د ښاغلى په باب کښې څه خبرې کوو.

ښاغلى:

زما په ګمان له (ښه اغلى) څخه مرکب شوى او اصلى معنى ئې ښه ښکلى او ډېر ښايسته دى لکه چه په همدغه معنى د خوشحال خان او عبدالعظيم او نورو پخوانيو شعرا ٔ په ديوانو کښې ځو ځو ځايه راغلى لکه چه عبدالعظيم وائي: (خداى به ورکړى د جنت حورى ښاغلى) او په بل ځاى کښې د جنت ښکلى ښاغلى هم شته او لکه چه د حورو او ښکلو صفت شويدى همدارنګه د خال او مخ په صفت کښې هم ويل شوى او د ګلونو ستاينه هم پرې شوېده لکه ښاغلى خال، ښاغلى مخ، ښاغلى ګل، يا داسى نور ...

نو دغه راز ادبي شواهد او مثال يو قوى سند دى چه ښاغلى په همدغه معنى معرفى کوى او د دې تائيد کوى چه دا کلمه له (ښه اغلى) څخه جوړه شوى او اصلى معنى ئې ښه ښکلى او ډېر ښايسته دى. وروسته ورو رو دغى معنى تغير او تحول قبول کړى ترڅو چه پدې وخت کښې د مطبوعاتو له خوا د محترم دپاره خاص کړشو او د ښايست د معنى هيڅ تصور پکښې نه کيږي.

دغه راز معنوى تحول په ډېرو لغاتو کښې ليدل کېږى او ډېر مثالونه لري چه (ښه) هم له همدغسې لغاتو څخه دى.

دا لغت که په مستقل ډول استعمال شى يعنې د يوه صفت د تاکيد او مبالغې دپاره ونه ويل شي نو اصل معنى ئې معنوى خو بى او ښه والى دى مګر خلق ئې د نن ورځې په محاوره کښې د (زيبائى) او ظاهري ښکليتوب په معنى هم استعمالوى ځکه چه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه معنا ګانې ډېرې نږدې دي او په آسانۍ يوه معنی د بلې په ځای استعمالېدی شي.

په ډېرو ځايو کښې سړی له يوه او بل څخه اوري چه د يوه ښکلی مخ په ستاينه کښې وائي چه ډېرې ښې سترګې لري او ډېرې ښې شونډې ئې دي مګر غرض ئې زيبائي او ښايست وی همدارنګه ښه ګل او ښه کالی هم ښايسته ګل او ښايسته کاليو ته ويل کېږی.

کله چه مونږ وايو دا شی ډېر ښه ښکاری نو مراد ورځنې حسن او ښکليتوب وي نو څنګه چه (ښه) له معنوی ښه والی څخه ظاهری ښه والی ته انتقال کړی دی دغه راز ښاغلی هم له ظاهری ښکليتوب ځنې معنوی ښه والی ته تجاوز کړی او بله معنی ئې پيدا کړې ده، لکه پخپله (اغلی) چه اصلاً د ښايست په معنی دی او ځينو ځايو کښې د معنوی ښه والی دپاره هم استعمال شويدی.

سړی چه د پښتو دا څو لغتونه لکه: ښاغلی، اغلی، پېغله يا داسې نور په نظر کښې ونيسي هغه پوهېدلی شی چه د دی لغاتو په خټه کښې د ښکليتوب معنی اغږلې ده او د پېغلتوب وخت د همدی لامله چه د حسن او ښايست د کمال او تازګۍ زمانه ده د پېغلتوب په نامه يادېږي او په همدغه لحاظ جنۍ ته په دغه وخت کښې پېغله وائي که لږ څه دقت وکړو ښکلی هم په لفظ او معنی کښې دغو لغاتو ته ډېر نږدې دی او اشتقاقی علاقه ورسره لری ځکه چه (ك - غ) داسې توري دي چه په مستقيم يا غير مستقيم طور يو په بل بدلېږی او الف هم له لوېدونکو تورو څخه دی چه زياتوالی او کموالی ئې څه تاثير نلری نو ويلی شو چه (ښکلی) او (ښاغلی) له يوې نيلې او ريشې څخه پيدا شوی او لفظاً او معناً نژدېوالی لری.

دغسې ډېر غټ لغتونه په ژبه کښې شته چه اوس مونږ تصور کوو چه په لمړی ورځ به همدغسې پيدا شوی وی او کومه اشتقاقی لاره به ئې نه وي طی کړی مګر د ژبو پوهان هېڅ کله پدې باندې نه قانع کېږی او پوهېږي چه د هرې ژبې لمړی لغات ډېر بسيط و، چه له دوو يا درى تورو څخه ئې تجاوز نه کاوه، وروسته ورو رو حروف او توري زيات شوي او يوې کلمې له بلې سره ترکيب موندلی دی نو داسې هېڅکله نشی کيدی چه ښاغلی به وار د واره همدغسې پيدا شوی وی او د ترکيب يا اشتقاق لاره به ئې نه وی طی کړې. د دغه علمی اساس په ډاډ مونږ ويلی شو چه (ښايست) هم لکه ښاغلی له دوو جزو څخه مرکب دی چه يو جزئی (ښه) او بل جز ئې له (اېسېدل) څخه ماخوذ دی ځکه چه اېسېدل د نمايش او نمودن معنی لری او ښايسته هم د خوشنما په معنی راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته ښائي چه د لنډ نظر خاوندان وار د واره ووائي چه په ښايست او ښايسته کښې نو (ت) له کومه شوه مګر مونږ د لغوي څېړنې د بدلېدونکو تورو په بحث کښې ويلی دی چه (د- ت) يو له بله بدلېږی او ډېر مثالونه لری نو کېدی شی چه د ابسېدل دال په (ت) بدل شوی وی يا (ت) د تلفظ په اقتضا پکښې زياته شوی وی لکه چه په (ايسی - را ايسی) کښې ايسته، را ايسته ويل کېږی يا د اوسېدل په مصدر کښې استېدل هم وائی.

برسېره پدې ځينې نور مثالونه هم شته چه د (ت) زياتوالی ښئي لکه د اوچت په کلمه کښې چه په سانسکرت کښې (ت) نشته او (اوچ) ويل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو او سانسکرت

دا خبره اوس هېڅ غرابت نلري چه پښتو د اريائي ژبو څانګه او پښتانه د اريا د لوی ټبر يوه پخه کورنۍ ده مګر د دې خبرې شواهد او دلايل پيدا کول اوس هم له ابتکاراتو څخه شمېرل کېږي او هر څوك ورسره لږه ډېره دلچسپي لري.

پښتو اريائی ژبه ده او په اريائي ژبو کښې له سانسکرت سره ډېر قرابت لري، ځينې کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان بلل کېږي هغوی لا پښتو او فارسي، هندی او اوستائي يا دا راز نورې ژبې د سانسکرت څانګې او ښاخونه بولي چه د اريائي جنوبی په نامه يادېږي.

که مونږ د لغاتو مقابله او مقايسه شروع کړو ډېر زيات لغتونه مومو چه په پښتو، سانسکرت او فارسی کښې عيناً يا په لږ تغير مستعمل دي او د دغو ژبو ډېر قرابت او نزدېوالی ثابتوي مګر کوم قرابت چه پښتو ئې له سانسکرت سره ښکاره کوي فارسی ئې په هغه اندازه نلري او د يوې عمومی مقايسې په اثر کښې ويلی شو چه پښتو او سانسکرت پخپل مينځ کښې ډېر قوی اخوت لري او يوه مشترك اصل ته ئې نسبت کېږي چه سړی په فارسی او سانسکرت کښې دغه راز خپلوی نشي پيدا کولی بلکه په ښاخونو کښې د يوې څانګې نسبت لري.

دا خبره ښائي چه يوه غټه دعوه تلقی شي مګر اثبات ئې ډېر آسانه دی او قوی شواهد پيدا کېږي چه بايد دا خبره ومنل شي.

که مونږ ځينې سانسکرت لغتونه فارسی ته ورته دی او ځينی پښتو ته بلکه پدې باب کښې د ژبې قالب او چوکاټ په نظر کښې ونيسو يقين به وکړو چه فارسی هغه مشترك صفات چه سانسکرت او پښتو ئې لری اکثريه له لاسه ورکړيدی او په رښتيا د دې دواړو ښاخونو په مقابل کښې ديوی څانګی مثال او حيثيت لری.

وګورئ! د تذکير او تانيث فرق چه په پښتو او سانسکرت يا ځينې نورو اريائي ژبو کښې شته د نن ورځې په فارسی کښې نه ليدل کېږي. دغه اعرابی او حرفی تغير چه په پښتو کښې د ځينې عواملو او مغيره حروفو په سبب پېښيږي او د پښتو په ګرامر کښې زياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په فارسی کښې ئې نه وينو. فعلی صيغې هم په سانسکرت کښې لکه پښتو زياتې دي چه په فارسی کښې هغومره نشته.

څنګه چه په پښتو کښې ابتدا په ساکن عموميت لري او په ډېرو کلماتو کښې لمړی توری ساکن وی په سانسکرت کښې هم دغه خاصه موجوده ده او همدغسې عموميت لري مګر په فارسی کښې په ساکن باندې ابتدا نشي کېدی.

ځينې تورې چه په پښتو کښې شته او فارسی ئې نلری لکه: ډ، ړ، ټ، ڼ - او د پښتو په لغاتو کښې لويه برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په دغو رديفو کښې ډېر لغات هم لري نو ويلی شو چه د پښتو او سانسکرت لغوي قرابت هم نسبت فارسی ته ډېر قوی او مکمل دی.

ډېر لغات شته چه په پښتو او سانسکرت کښې عيناً بې له څه تغيره مستعمل دي او په ځينو کښې لږ څه حرفي يا حرکتي تغير هم راغلی دی چه دلته ئې مثالونه له (۲) مادو لاندې ښودل کېږی.

الف: هغه لغتونه چه بې له څه تغيره په دواړو ژبو کښې مستعمل دي.

	پښتو	سانسکرت	فارسی
(۱)	انګار	انګار	اخګر
(۲)	سالو	سالو	چادر سرخ زنانه
(۳)	پتنګ	پتنګ	پروانه
(۴)	سنګار	سنګار	آرايش
(۵)	چندڼ	چندڼ	صندل
(۶)	هټی	هټی	دکان
(۷)	مل	مل	همراه
(۸)	کوټ	کوټ	قلعه
(۹)	ګړی	ګړی	ساعت
(۱۰)	لونګ	لونګ	ميخك
(۱۱)	نل	نل	نی
(۱۲)	تالو	تالو	کام
(۱۳)	ارهنډه	ارهنډه	بيد انجير

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)	جړاو	جړاو	مرصع
(۱۵)	سنګر	سنګر	کمین
	پښتو	**سانسکرت**	**فارسی**
(۱۶)	کلال	کلال	کلال
(۱۷)	نیل	نیل	نیل
(۱۸)	نیك	نیك	نیك
(۱۹)	اتوار	اتوار	ادینه، شنبه
(۲۰)	شال	شال	شا – چادر زنانه
(۲۱)	غوا	غوا	مادګاو
(۲۲)	سنډه	سنډه	ګاومیش
(۲۳)	تیل	تیل	تیل
(۲۴)	پټو	پټو	پتو
(۲۵)	رسۍ	رسی	رسن، ریسمان
(۲۶)	دروه	دروه	خدعه
(۲۶)	رس	رس	اذوقه
(۲۸)	تول	تول	وزن
(۲۹)	ستوان، ستو	ستوان	آرد ګندم بریان
(۳۰)	سلائی	سلائی	سرمه چوب
(۳۱)	کروړ	کروړ	کرور (ده ملیون)
(۳۲)	تپاك	تپاك	شوق
(۳۳)	چل	چل	چل - فریب
(۳۴)	جړۍ	جړی	هفته باران
(۳۵)	جنجال	جنجال	جنجال
(۳۶)	پت	پت	آب، ابرو
(۳۷)	ماما	ماما	ماما
(۳۸)	ګرېوان	ګریوان	ګریبان
(۳۹)	آپت(۱)[1]	آپت	آفت

[1]- دا کلمه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې شته او یوه معنی لری څوک ئی چه له اصالت څخه خبر نه وی هغه به ګمان کوی چه له عربی آفت څخه مقغنه ده – په زړه فارسی کښې هم آګفت همدغه معنی لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۰) پلنګ، پالنګ	پلنک	چارپائی
۴۱) وار	وار	بار (دفعه)

ب: هغه لغتونه چه په پښتو او سانسکرت کښې په لږ تغیر لېدل کیږي:

دغه راز لغتونه مونږ په دوو برخو وېشو چه د لفظی او معنوی تغیر په عنوانونو بېلېږي يعنې ځينې لغات دي چه په پښتو او سانسکرت کښې ئې د تلفظ په لحاظ څه فرق پیدا کړی دی مګر معنی ئې يوه ده لکه (ډيوه) چه په سانسکرت کښې (ډيوا) ويل کيږي او معنی ئې همدغه چراغ دی چه په پښتو کښې ئې لری، مګر په لفظ کښې دومره شويدی چه (الف) يې په (ه) تبديل موندلی او دغه راز ابدال د پښتو او سانسکرت په ډېرو مشترکو لغاتو کښې امثال او نظائر لري او د پښتو پخپل مينځکښې هم واقع شويدی يعنی (اديره- هديره- اګی- هګی- ارومرو- هرومرو) په دواړو تورو ويل کيږي.

ځينې نور لغتونه دي چه د تلفظ په لحاظ پدي دواړو ژبو کښې هيڅ تغير نلري مګر د معنی په اعتبار ئې څه تحول قبول کړی وی لکه: (کال) چه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې په يوه تلفظ موجود دي خو په معنی کښې ئې د تخصيص او تعميم له حيثه فرق پيدا کړی دی ځکه چه کال په سانسکرت کښې مطلق (وخت) ته وائي او په پښتو کښې د فارسی سال په معنی دی چه يوې محدودې او معينې زمانې ته ويل کيږي او عموميت ئې په تخصيص بدل شويدی.

د پښتو کله هم له کال څخه اخستل شويدی او له (نور کله) يا (هر کله) څخه هم معلومېږی چه کله د مطلق وخت په معنی استعمالېږي او په تکراری صورت کله کله هم دغه معنی لری.

هر کله چه دا دواړه رازه لغتونه وپېژندل شوه اوس ئې نمونې او مثالونه وګورئ!

غر: دا لغت په همدغه معنی په سانسکرت کښې (ګر) ويل کيږی چه په فارسی ئې (کوه) بولي- دا دوه توری (غ – ګ) په پښتو لغاتو کښی هم يو په بل بدليږی لکه: کارغه، کارګه- پرتوګانې، پرتوغانې او په سانسکرت کښې نور هم ډېر لغتونه پيدا کيږي چه له پښتو څخه ئې د همدغه تورو د ابدال په سبب لږ لفظي تغير پيدا کړی او معنی ئې هماغه ده چه په پښتو کښې ئې لري، لکه چه له روستيو مثالو څخه پخپله معلومېږی.

جغ: په سانسکرت کښې (جګ) ويل کيږي او همدغه معنی لری په فارسی ئې (يوغ) بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرونج: چه په پښتو کښې د ګړیو ایښودلو ځای ته وائي او په فارسی ئې (ګروچی) بولي په سانسکرت کښې ورته (غرونجا) وائي.

غوندی: دا لغت هم په سانسکرت کښې (ګون) وایه شی او همدغه معنی لري چه په پښتو کښې ئې غوندی لری او په فارسی ورته (ګونی) وائي چه د غلو او دانو اچولو مخصوص ظرف دی.

د دی کلمی روستی توری (د – ی) هم له هماغه لوېدونکو تورو څخه دی چه زیاتوالی او کموالی ئې په ځینو لغاتو کښې ګورو مګر د معنی په تغیر کښې ئې څه تاثیر نه وی کړی.

ګونګړی: په سانسکرت کښې (غونګنی) همدغه معنی لری چه وېشېدلی حبوبات ورځنې مراد دی.

ګڼ(۲)[2]: د انبوه په معنی دی چه په سانسکرت کښې (غن) ویل کېږی.

کنډ: په سانسکرت کښې (خنډ) او په فارسی کښې ورته (ګند) وائي چه (خ، ك) پکښې یو له بله بدل شویدی، او نور مثالونه هم لری.

کټ: دا لغت هم په سانسکرټ کښې (خټ) لوستل کېږي چه په فارسی کښې ورته چارپائی وائي.

ماکو: چه په فارسی کښې هم مستعمل دی او د جولایانو مخصوصه آله ده په سانسکرت کښې ورته (ماخو) وائي او همدغه معنی لری.

لوخړه: په پښتو کښې زیات او غلیظ دود ته ویل کېږی چه په سانسکرت کښې (لوخ) ورته وائي او ویلی شو چه (لوګی) هم له (لوخ) سره اشتقاقی مناسبت لري.

سنګتیا: په سانسکرت کښې (سنخیا) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې سنګتیا لری او دواړه د یوی ریشی څخه ماخوذ معلومېږی(۳)[3].

شونډه: د سانسکرت (هونټ) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې شونډه لری او په فارسی ورته لب وائي.

ګاونډی: دا لغت په سانسکرت کښې (ګاونټی) ویل کېږي چه په فارسی ئې همسایه بولي(۴)[4].

---

[2]- له دغو پنځو مثالو څخه معلومېږی چه (غ، ګ) په پښتو او سانسکرت کښې ډېر ځایونه بدل شویدی.

[3]- د سانسکرت او پښتو له دی څو لغتونو لکه: کټ، خټ- کنډ، خنډ- ماکو، ماخو- سنګتیا، سنخیا- لوګی، لوخ- څخه معلومېږی چه (ک، خ، ګ) په دی دواړو ژبو کښې د ابدال ډېر مثالونه لری.

[4]- شونډه او هونټ- ګاونډی او ګاونټی د (ت–د) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښئی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټ: د جادې او لارې په معنی دی چه په سانسکرت کښې ورته (باټ) وائي.

والۍ: چه ځینې پښتانه ئې له غوږ سره یو ځای هم استعمالوی او غوږ والۍ ورته وائي په سانسکرټ کښې ئې (بالۍ) بولي(۵)[5].

بڼ :په پښتو کښې ځنګله ته وایي چه په سانسکرت کښې (بن) همدغه معنی او لږ لفظي تغیرلري- په زړه فارسي کښې بن باغ ته وایي او بنوان باغوان ته ویل کیږي.

لس: دا کلمه چه یو مخصوص عدد ته وائي په سانسکرت کښې ورته (دش – دس) ویل کیږی- لس او دش که څه هم په ظاهر کښې لری ښکاره کیږي ځکه چه یو توری ئې هم سره شریك نه دی مګر ځوك چه د حروفو تغیر او تبدیل سره اشنا وي هغه به یقین وکړی چه دا دوه لغتونه په اصل کښې یو لغت دی او څه ډیر لرېوالی نلری ځکه چه (ش – س) هر وخت یو په بل بدلیږي او ډیر مثالونه لري چه د لغوی څیړنې د بدلېدونکو تورو له عنوان لاندې وښودل شوه.

همدارنګه (د – ل) هم په ځینې پښتو او فارسی لغاتو کښې داسې معلومیږی لکه چه یو په بل بدل شوی وی لکه (لیدل، دیدن- لاس، دست- پلار، پدر) او داسی نور ...

په پښتو او سانسکرت کښې هم دغه دوه توری سره بدلیږی لکه چه له دې وروستی مثال څخه هم معلومیږی.

لیور: په پښتو کښې د میړه ورور ته ویل کیږي چه په سانسکرت کښې (دیور) ورته وائي چه له پښتو سره یې د (د – ل) له ابدال څخه نور څه فرق نلري.

جنۍ: په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئې (دختر) لري مګر په سانسکرت کښې ئې لږ معنوی تحول کړی او بې له کوم حرفی تغیره ښځې ته جنی وائي یعنی دی لغت په پښتو او سانسکرت کښې یوازې معنوی تحول کړی او توری ئې په یوه حال پاته دی.

ناوی: دا لغت چه د عروس په معنی دی او په یوه مخصوص وخت او حال کښې ښځې ته وایه شی په سانسکرت کښې دیوه توری په تبدیل یعنی (ناری) مطلق ښځې ته وائي او تعمیم لری.

شپه: په سانسکرت کښې (شپا) ویل کیږي چه په فارسی ورته شب وائي- دغسې مثالونه چه په پښتو کښې دیوه لغت اخر توری (ه) وی او په سانسکرت کښې په الف ویل

---

[5] -والۍ او بالۍ- واټ او باټ د (و – ب) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښکاره کوی- دا دواړه توری د پښتو پخپل کور کښې هم یو له بله بدلیږی لکه: ویاله، بیاله- وېره، بېره یا داسی نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږی. یعنی روستی توری الف وی زښت ډېر دي چه ځېنې نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښودل کېږی.

پاره: چه په پښتو کښې د سیماب په معنی دی په سانسکرت کښې (پارا) ویل کېږی.

ډیوه: چه د چراغ معنی لری په سانسکرت کښې ئې (ډیوا) بولي.

پنجره: چه په فارسی کښې ورته قفس وائي په سانسکرت کښې (پنجرا) لوستل کېږی.

پوره: د مکمل او تام په معنی دی په سانسکرت کښې (پورا) وایه شي.

مېله: دا لغت چه په پښتو او فارسی دواړو کښې یو راز مستعمل دی په سانسکرت کښې په همدغه معنی (میلا) ویل کېږي.

تامبه: په پښتو کښې سوته وائي چه په سانسکرت کښې ورته (تامبا) وائي.

تاڼه: چه په پښتو کښې عام او معروف لغت دی په سانسکرت کښې (تهانه) ویل کېږی او همدغه معنی لري.

دغه راز مثالونه چه یو لغت په سانسکرت کښې په (ه) ویل کېږي او په پښتو کښې (ه) له تلفظ څخه لوېدلی وي ډېر دي چه نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښیو.

سمبالول: د انتظام معنی لري چه سامانول هم ورته وائي، په سانسکرت کښې په لږ لفظي تغیر (سمبهالنا) همدغه معنی لری یعني وروسته تر (ب) یو بل توری لری چه هغه (ه) ده مګر پوره تلفظ پرې نه کېږي.

لکه چه په پښتو کښې د مصدر روستی توری (ل) وي په سانسکرت کښې (نا) د مصدر علامه ده لکه (پالل) چه (پالنا) ویل کېږي.

سد: اصلی معنی ئې عقل او هوش دی که څه هم ځینی پښتانه ئې په بله معنی استعمالوی لکه چه وائي: بی سده غوښې وې- او غرض ئې ډېروالی یا ښه والي وی- په سانسکرت کښې هم په همدغه اصلی معنی(سدهه) مستعمل دی چه په اخر توری یعنی (هه) پوره تلفظ نه کېږي.

موټ: چه د حبوباتو یو قسم دی او ځینو حیواناتو ته ورکول کېږی په سانسکرت کښې (موټهه) په خفیفه (هه) ویل کېږي.

مېښه: په سانسکرت کښې (مهیښ) لوستل کیږي.

پاله: چه په پښتو کښې ورته (کرکی) هم وائي چه له کرلو څخه ماخوذ معلومېږی په سانسکرت کښې (پهال) ورته وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلی: چه په پښتو او فارسی دواړو کښې په یوه معنی مستعمل دی په سانسکرت کښې (پهلی) همدغه معنی لري.

پیړی: دا لغت د پښتو پخوانی لغت دی چه د څوکۍ په شان یوه واړه کټکی ته ویل کېږي لکه چه رحمان بابا وائي:

د پالنګ او د پیړی حاجت څه نشته
د یارانو نشستن د زړه په تخت دی

په سانسکرت کښې هم (پیړهی) همدغه شی دی، او ډیر لږ لفظي تغیر لري یعنې یوه خفیفه (ه) پکښې زیاته ده.

میاست: چه ځینی پښتانه ئی (میاشت) بولی په سانسکرت کښې (ماس) ورته وائي- روستی توری یعنی (ت) خو مونږ دمخه وویل چه وروسته تر (س) او ځینې نورو تورو زیاتېږی او اساسی حرف ورته نه ویل کیږی (ی) هم یو غیر اساسي حرف دی چه د کلماتو په بېلولو او پردی کولو کښې ئې کموالی او زیاتوالی څه تأثیر نلری.

نمر: په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) همدغه یوه شی ته وائي چه په فارسی او سانسکرت کښې ورته (مهر) وائي او د پښتو (مر) ورته ډېر نږدی معلومېږی بلکه یو شی بلل کېږی ځکه چه دغه (ه) په سانسکرت کښې ډېر خفیف تلفظ لری لکه چه مخ کښې مو هم وویل او ډېر مثالونه مو راوړل چه د پښتو او سانسکرت ډېر مشترك لغتونه د دغسی (ه) په کموالی او زیاتوالی لږ څه فرق پیدا کوي.

اوچت: په سانسکرت کښې ئې اوچت لری- د پښتو (چت) چه د سقف معنی لری هم له اوچت څخه اخستل شویدی.

ځنګل: چه په فارسی ئې جنګل بولی په سانسکرت کښې هم ورته (جنګل) وائي- دغه راز نور کلمات هم شته چه په پښتو کښې په (ځ) او په سانسکرت کښې په (ج) ویل کېږي چه ځینې نمونې ئې دلته ښیو:

ځمکه: چه مځکه هم ورته وائي په سانسکرت کښې ئې (جماه) بولی او د (ځ- ج) ابدال په دې دواړو ژبو کښې ښئي.

ورځ: دا لغت په پښتو کښې یو بل صورت هم یعنی (روځ) هم لوستل کېږی او ځینی پښتانه ئې (وریځ) هم بولی چه په دوو لهجو کښې (و) د مخه دی او په یوه لهجه کښې (ر) د مخه ده، په سانسکرت کښې (روج) په همدغه معنی دی چه لکه (ځمکه) د (ځ، ج) ابدال ښئي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه: په دې لغت کښې درې لهجې موجودې دي چه څوک ئې (ژبه) او څوک ئې (زبه) او ځينې (جبه) وائي- په سانسکرت کښې هم دا لغت په دوو لهجو ليدل کېږی يعنې (جبها) او (جوها) دواړه تلفظونه پکښې شته لکه چه په فارسی کښې (زبان(او (زبون) دوه تلفظ پکښې موجود دی نو د پښتو دا يوه لهجه (جبه) له سانسکرت سره زيات قرابت او نزديوالی لري.

سل: چه يو معين عدد دی او په فارسی ئې (صد) بولي په سانسکرت کښې ورته (ست) وائي چه د (ت- ل) په ابدال ئې يو له بله فرق پيدا کړيدی لکه چه د پښتو (ست) او د فارسی (سلا) هم همدغه راز فرق لري او ويلی شو چه په پښتو کښې (پلار) او په سانسکرت کښې (پتری) هم د دغه ابدال مثال دی.

اوسپنه: په سانسکرت کښې ورته (ايس) وائي او معلومېږی چه د دواړو لغتونو اصل يو دی.

نوم: لکه چه په فارسی ئې (نام) بولي په سانسکرت کښې هم (نام) ورته وائي چه له پښتو نه څه ډېر لرېوالی نلري.

نوی: په فارسی او سانسکرت دواړو کښې ورته (نو) وائي او ويلی شو چه د پښتو (ناوی) به هم له نوی څخه ماخوذوي ځکه چه هغه هم نوی کاله ته راځی او هر څه ئې نوی وي.

نژدی: چه نژدی هم وائي او په فارسی ئې (نزديك) بولی په سانسکرت کښې (نيد) ويل کيږي.

درې: په سانسکرت کښې (ترې) ويل کيږي او بې له دې نه چه (د- ت) پکښې يو له بله بدل شويدی نور څه فرق نلري- دغه راز ابدال د پښتو پخپل کور کښې هم شته لکه زبات او زباد- د فارسی (مادر) او د سانسکرت (ماتری) هم د همدغه ابدال مثال دی.

اوبه: په سانسکرت کښې ورته (اپ) وائي.

بربت: چه په فارسی ئې (بروت) بولي په سانسکرت کښې ورته (بهرودت) وائي چه يو له بله ماخوذ معلومېږي.

کوتره: د فارسی (کبوتر) د پښتو کوتره او د سانسکرت (کبوت) دری واړه داسې لغتونه دي چه اصل ئې يو معلومېږی.

نوك: دا کلمه هم په سانسکرت کښې (نکهه) ويل کيږي چه په اخر توری باندې پوره تلفظ نه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستېِ: په فارسی ئې (ماست) بولي او په سانسکرت کښې ورته (مستو) وائي چه هېڅوك ئې له نزدېوالی سترګی نشی پټولی.

شولې: په سانسکرت او فارسی کښې ئې (شالی) بولي.

پڼه: چه په فارسی ئی (پایزار) بولی د سانسکرت له (پنهی) سره ډېر نزدې ښکاري.

تبه: په سانسکرت کښې ورته (تپ) وائي چه په پښتو کښې د حرارت په معنی دی او ویلی شو چه (تبه) او (تپ) به یو له بله جوړ شوی وي.

تپوس: څوك چه د دې لغت له اصل څخه خبر نه وي ښائي چه هغه دا ګمان وکړي چه له عربی (تفحص) څخه جوړ شوی او مغفن شویدی مګر حقیقت داسې نه دی ځکه چه دا لغت په اریائي ژبو کښې مشترك اصل لری چه په سانسکرت کښې (تپاس) په فارسی کښې (پرس- پرسان) او په پښتو کښې تپوس ویل کېږي مګر هغه قرابت چه تپوس او تپاس یو له بله لری فارسی ئې ورسره په هغه اندازه نلري.

برو: یا برهو چه ګرم او تاوده باد ته وائي په سانسکرت کښې ورته (پروا) وائي چه د فارسی (پروان) او د پښتو (پرمان) هم له همدغې ریشې ماخوذ معلومېږي.

دوړی:چه ګرد او خاکباد ته ویل کېږي په سانسکرت کښی (دهور) ورته وائي.

چترۍ: په سانسکرت کښې ئې (چهتری) بولی او یوه خفیفه (ه) پکښې زیاته ده.

څر: چه ځینی پښتانه ئې (څړ) وائي په سانسکرت کښې (چر) ویل کېږی.

چرګ: په پښتو کښې هغه حیوان ته وائي چه په وچولی کښې سپینوالی لری او ځینی پښتانه ئی (چرګی) هم بولی چه په سانسکرت کښې ورته (چرکا) وائي.

ځوم: لکه ځمکه چه په سانسکرت کښې (جماه) بولی ځوم ته هم په سانسکرت کښې (جمای) وائي.

پالل: دا مصدر په فارسی په پرورش نمودن باندې ترجمه کېدی شی چه په سانسکرت کښې (پالنا) همدغه معنی لری- هر کله چه په دې لغت کښې د پرورش او تربیت معنی پرته ده نو سړی ویلی شی چه د (پلار) کلمه به هم له همدغی کلمې څخه جوړ شوی وی.

ډله: د جمعیت په معنی ده او په سانسکرت کښې په ډېر لږ لفظی تغیر (ډل) ویل کېږی او همدغه معنی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور: دا لغت هم په ډېرو اریائی ژبو کښې په لږ لفظي تغیر لیدل کېږي اوویلی شو چه د سانسکرت (ماتری) د انګلیسی (مدر) د فارسی (مادر) او د پښتو (مور) له یوه اصل څخه جوړ شویدي.

پلار: په سانسکرت کښې ئې (پتری) او په فارسی ئې (پدر) بولي.

سا: په سانسکرت کښې (سانس) د همدغه معنی لری.

سکه: د عیاني په معنی دی یعنی هغه ورور یا هغی خور ته ویل کېږي چه له مور او پلاره وی او په دواړو اصلونو کښې شریك وی- په سانسکرت کښې (سکا) هم همدغه معنی لري او خپله اشتقاقی علاقه ورسره ښئي.

پاڼه: چه په فارسی (برگ) بولی په سانسکرت کښې ورته (پنا) وائي.

هنجه: په سانسکرت او فارسی دواړو کښې ئی (هنگ) بولي.

مېږ: چه ځینی پښتانه ئې مګ لولی او مؤنث ئی مېږه او مېګه راځی په سانسکرت کښې ورته (میخ) وائي چه لکه سنګتیا او سنخیا د (ګ – خ) ابدال ښئي.

منل: په سانسکرت کښې (مانا) د منلو په معنی دی او لکه چه د پښتو مصدرونه په (ل) تامېږي د سانسکرت مصادر په (نا) باندی اتمام مومی لکه (سمبهالنا) او (پالنا) چه د سمبهالولو او پاللو په شان مصدرونه دی او په هماغه معنی دی.

مندری: دا لغت که څه هم اوس دومره ډېر نه اروېدل کېږی او زیات پښتانه (والیۍ) یا غوږ والۍ ورته وائي مګر د پښتو صحیح لغت دی چه له محاورې نه لاتر اوسه نه دی لوېدلی او اوس هم ځینې پښتانه وائي چه په غوږ کښې ئې مندری اچوم او د ځینو ښځو نوم مندرۍ وي ځکه چه په پښتو کښې د اکثرو ښځو نومونه لکه: اورۍ، غوټۍ، یا داسی نور ... د زیوراتو او ګاڼو له اقسامو څخه وی او مندرۍ هم په همدغه لحاظ د ښځو نوم اېښودل کېږی په سانسکرت کښې (مورندی) هم همدغه معنی لری او دواړه د یوی ریشې څخه ماخوذ ایسی.

نته: یا نتکۍ چه په پزه کښې ځوړندېږی او پښتانه ئې زښت ډېر خوښوی او مینه ئې پرې راځی لکه چه له دی لنډۍ نه معلومېږی:

ستا په نتکۍ کښې شیطان ناست دی هره شبېه مې ستا خولګۍ ته لمسوینه

په سانسکرت کښې ئې هم (نتهه) بولي چه په تلفظ کښې ئې ډېر لږ فرق محسوسېږی.

ندرور: چه په فارسی ئې (ننو) بولي په سانسکرت کښې ورته (نند) وائي او دری واړه لغتونه د یوی کورنۍ معلومېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېمبو: په سانسکرت کښې ئې (نېبو) بولی چه له لېمبو او لېمو سره ډېر نزدېوالی لري.

کوډی: د سحر او جادو په معنی په پښتو کښې مشهور لغت دی او هغه څوك چه دا کار کوی (کوډګر) ورته وائي- په سانسکرت کښې (کدهـ) د کوډو په معنی دی او په ریشه کښې ورسره ډېر نزدی اېسي.

کوهی: دا لغت په سانسکرت کښې (کوا) ویل کېږی او د (چاه) په معنی دی.

ګازره: چه ځینی پښتانه ئې (زردکه) بولی په سانسکرت کښې (ګاجر) ویل کېږي.

مخ: په لږ لفظی تغیر سره په سانسکرت کښې مخ ته (موخ) وائي چه یو له بله ماخوذ معلومېږي.

له دی پورتنیو مثالونو څخه به د پښتو او سانسکرت لغوی قرابت تر یوه حده ښکاره شوی وی- که مونږ د پښتو ژبې خپلوی له ځینې نورو آریائي ژبو سره مقایسه کړو ښائي چه ځینې لغتونه به پیدا کړو چه د پښتو او یوی بلی اریائي ژبې قرابت وښئي مګر په دغه اندازه نه ځکه چه ژبې هم لکه ملل او اقوام پخپل مینځکښې متفاوت قرابت لری او د همدغه قرابت په اندازه په لغاتو او عمومی صفاتو کښې هم خپل نزدېوالی او شباهت ښئي. په هغه اندازه چه اریائي ژبې پخپل کور کښې یو له بله خپلوی لری له سامی ژبو سره ئې نه لري مګر څه نه څه نزدېوالی پکښې لېدل کېږي او داسی نه کېږي چه یو له بله په هېڅ شی کښې شباهت ونلری.

کوم قرابت چه اریائي ژبې یو له بله لري هغه هم متفاوت دی. هغه کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان ورته ویل کېږی هغوی په اریائي ژبو کښې پښتو، سانسکرت، فارسی، اوستا، او ځینې نورې ژبې یو له بله ډېرې نژدی ګڼی او ډېره خپلوی ئې ښئي.

پښتو او فارسی:

په پښتو او سانسکرت خو څه نه څه خبرې وشوې اوس به د پښتو او فارسی لغوی نزدېوالی او قرابت لږ څه څرګند کړو ځکه چه دا دواړه ژبې هم لکه نورې اریائي ژبې پخپله مینځکښې قرابت لری چه ځینی لغات په دواړو ژبو کښې عیناً بې له تغیر او تبدیله مستعمل دی او ځینی په لږ لفظی یا معنوی تغیر مشترك معلومېږی چه دلته ئې ځینې نمونې او مثالونه ښیو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سور: لکه چه په پښتو کښې یوه مخصوص رنګ ته وائي او د پښتو په محاوره او قاموس کښې اصلي ځای لري، په فارسی قاموس (برهان قاطع) کښې هم په همدغه معنی قید دی. د همدې لامله (سور ګل) ګل سوری بولي او (لاله سوری، شراب سوری) په همدغه لحاظ ویل کیږی.

تلوسه: دا لغت د اضطراب او ناقراری او زیات انتظار په معنی د پښتو په محاوره کښې مستعمل دی او په فارسی قاموس کښې هم په همدغه معنی قید دی که څه هم د نن ورځې په فارسی تحریر او ادبیاتو کښې ئې نه مومو.

جغندر: د لبلبو په معنی په پښتو او فارسی دواړو کښې شته او هېڅ فرق نلری- هر کله چه په پښتو او فارسی کښې ډېر لغتونه لکه: ګل، آسمان، باد، هوا او داسې نور په یوه معنی مستعمل دي چه ځینې د دې دواړو ژبو د اختلاط او ګډون په سبب او ځینې د اصل او اساس د قرابت او نزدیوالی له کبله په دواړو ژبو کښې په مشترك ډول ویل کیږي نو دغه برخه به پرېږدو او هغه مثالونه به وښیو چه په دواړو ژبو کښې په څه لفظی تغیر مستعمل دي او داسې معلومیږي چه دواړو صورنو له یوه اصل څخه تحول کړیدی لکه دا لاندینی مثالونه:

سپین: دا لغت په فارسی کښې (سپید) لوستل کیږی چه له سپین څخه ماخوذ معلومیږی.

رسی: له رسن سره چه په فارسی کښې ریسمان هم ورته وائي لغوی قرابت لری.

تبر: په فارسی کښې (تبار) هم په همدغه معنی دی او د دواړو لغتونو اصل یو ښکاری.

باتنګڼ: چه په پښتو کښې بانجانو ته وائي په فارسی کښې (باتنګان) هم همدغه معنی لری لکه چه په برهان قاطع کښې قید دی.

سکاره: چه د نن ورځې په فارسی کښې ورته (ذغال) وائي په فارسی قاموس کښې (سکار) په همدغه معنی قید دی.

کټ مټ: په فارسی کښې (کت مت) همدغه معنی لری لکه چه په پښتو کښې ئې کټ مټ لری.

مرغه: د فارسی (مرغ) سره په معنی کښې یو والی او په لفظ کښې نزدیوالی لری.

غوزر: په برهان قاطع کښې (غول) د غوزر په معنی لیکل شویدی او د (اسبغول) په تحلیل کښې هم ویل شویدی چه د دغه بوټی پاڼی هم لکه د آس غوږونه داسی وی نو ځکه ورته اسبغول وائي یعنی دا لغت ترکیبی لغت دی چه یو جزئې اسپ او بل جز ئې (غول) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غويې: يا غوا چه د نن ورځې په فارسی کښې ورته (گاو) او (مادگاو) وائي په ځينو فارسی قاموسونو کښې (غاو) هم په همدغه معنی ليکل شوی نو ويلی شو چه (گاو) هم له (غاو) څخه جوړ شويدی چه هغه له (غوا) يا غويی څخه ماخوذ معلومېږی (غ- گ) هم په ډېرو لغتونو کښې يو په بل بدلېږی لکه چه د سانسکرت او پښتو لغاتو په بحث کښې ئې ډېر مثالونه وښودل شوه.

غږ: چه ځينی پښتانه ئی (غګ) بولي په فارسی کښې هم يو لغت شته چه غګ ته ډېر نزدی معلومېږی ځکه چه (غاك) په فارسی کښې يوه خاص اواز ته وائي لکه چه برهان قاطع ليکي: غاك بر وزن خاك اواز و بانگ کلاغ را گويند.

ګبين: په فارسی کښې انگبين همدغه معنی لری او د دواړو لغتونو اصل يو معلومېږی.

انګېرل: د پښتو مستعمل مصدر دی چه د پنداشتن معنی لری او ډېری صيغې ورځنې جوړېږی –په فارسی کښې- (انگاريدن) همدغه معنی لری او همدغه راز مصدر دی.

بور: په پښتو کښې يو قسم رنګ دی چه سور والی ته مايل وی مګر په فارسی کښې بور هغه اس ته وائي چه رنګ ئې سور والی ته مايل وي.

بوزه: په فارسی کښې هغه شرابو ته وائي چه له اوړو، وريجو او اربشو جوړ شوی وی او د مېوی معنی هم لری لکه چه د ژبې د پوهانو څخه يو تن وائي چه (خربوزه) له دوو جزو څخه مرکب لغت دی چه (خر) د لوی په معنی دی او (بوزه) مېوی ته وائي نو د خربوزی معنی لويه او غټه مېوه ده- په سانسکرت کښې هم دا لغت همدغه معنی لري.

په پښتو کښې د ځينی عياشو خلقو په باب کښې ويل کېږی چه خپل مال ئې بنګ و بوزه کړ چه بوزه پدی ځای کښې د مېوی او شرابو دواړو معنی ورکوی- د پښتو په ځينې پخوانيو کتابو کښې دا لغت د شرابو په معنی هم مستعمل دی لکه چه په تاريخ مرصع کښې يو ځای د يوه بد سړی د قتل په واقعه کښې ليکي چه پس له مرګه ئې بوزه له خولې او پزې راووتل او قصد ئې شراب دی.

لوڅ: چه په فارسی کښې ورته (لچ) وائي دواړه له يوه اصل څخه ماخوذ معلومېږی ځکه چه (څ، چ) ډېر ځله يو په بل باندی بدلېږی. په فارسی کښې (لوت) هم د لوڅ معنی لری او (ت، څ) هم يو له بله بدلېږی لکه: (څښتن، تښتن، تښتېدل، څښتېدل.

سور: په مجهول و او چه ځينی پښتانه ئې سپور هم بولی د فارسی له (سوار) سره پوره لغوی قرابت لری- په فارسی کښې (اسوار) هم د سوار په معنی دی او په ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسو کښې قيد شويدی. احتمال لري چه دا لغت له (اس) او (وار) څخه مرکب وی او په اصل کښې (اس وال) وی چه وروسته (اسوار) او بيا سوار شوی دی.

لوغل: په پښتو کښې د لوشلو معنی لري او په لغاتو کښې هم ليکل شويدی چه په فارسی کښې (لوغيدن) هم په همدغه معنی راځی او له لوغل سره ډېر نزديوالی ښئي.

درغل: دا لغت په پښتو کښې د چل او حيلې په معنی دی او درغلی چالباز او حيله ګر سړی ته ويل کېږی چه په فارسی کښې (دغل) عيناً همدغه معنی لری او درغل ته ډېر نژدی ښکاري.

اندېر: په فارسی کښې (اند) او (اندك) لږ شي ته وائي او په پښتو کښې اندېر د ورك او ناياب په معنی راځي.

دغه راز ډېر لغتونه په پښتو او فارسی کښې مومو چه په ډېر لږ لفظی تغير په دواړو ژبو کښې ويل کېږي او په معنی کښې يو له بله هيڅ فرق نلری لکه: آب، اوبه- خور، خواهر- راغ، راغه- ستر، سترګ- تريخ، تلخ- لېور، ايور- ځنګل، جنګل- او داسی نور ... چه مونږ ئې د زياتوالی او ډېروالی له کبله ټول مثالونه نه راوړو او په همدغو څو نمونو باندې اکتفا کوو.

که مونږ د فارسی لغات سره له ټولو رنګونو او متعددو لهجو له نظر لاندې ونيسو ډېر داسې لغات پيدا کولی شو چه له پښتو سره په ريشه کښې شريك يا له پښتو نه ماخوذ دي لکه (ګاو) چه په فارسی کښې په يوه بل صورت يعنې (غاو) هم شته چه له غوا او غويی سره ښکاره قرابت لری بلکه له پښتو نه اخستل شويدی ځکه چه دغه ماده په پښتو کښې متعدد صورتونه لری او خپل اصالت ثابتوی.

يا لکه (ګوش) چه په فارسی کښې (غول) هم ويل کېږی چه له (غوږ) ځنې جوړ شوی دی او ويلی شو چه ګوش هم له (غول) او غوږ څخه ماخوذ دی ځکه چه (غ، ګ) زښت ډېر سره بدلېږی او د يوه توری مثال لری.

دلته بايد دا هم ووايو چه په فارسی کښې هم ځينی لغتونه لکه د پښتو بعضی لغات متعدد صورتونه او زيات رنګونه لری يعنی لکه چه په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) څو رازه ويل کېږي د فارسی هم اکثر لغات په مختلفو لهجو سره لوستل کېږی چه د فارسی قاموسونه دا حقيقت په ښه شان ثابتوی او په يوه لغت کښې څو صورتونه لکه (نيلوفر، ليلوفر، ليلوبر، ليلوپل) راته ښئي او لکه د پښتو (وياله- بياله) په فارسی کښې هم (تراويدن- ترابيدن) د ترشح په معنی ښکاره کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فارسی کښې هم د تورو د ابدال په اثر کښې یو لغت لکه: کاچار او کاچال د اثاث البیت په معنی دوه صورتونه لری مګر د نن ورځې په لیك او تحریر کښې له څو مختلفو صورتو څخه یو صورت انتخاب شوی او یوازی (نیلوفر) ویل کېږی ځکه چه دا د ژبو عادت دی چه وروسته تر نضج او پوخوالی په لیك او تحریر کښې یوه معیاری لهجه پیدا کوی او له هغه ابتدائي تشتت او اختلاف څخه را اوزی. مونږ ډېر فارسی لغتونه په قاموسونو کښې په مختلفو شکلونو ګورو چه نن ورځې په تحریر کښې ئې نه وینو یعنې ټول (ماه) لیکی او هیڅوك (ماح) نه لیکی- همدارنګه د (ګستاخ) په ځای (استاخ) او د (افراشتن) په ځای (افراختن) څوك نه وائي- په هر ځای او د هر چا په لیك کښې (انبوه) او (اندوه) په همدغه یوه ډول لیدل کېږی او هېڅوك (انبه) یا (انده) نه لیکی او نه د (زغال) په غوض (ژګال) لیکل کېږی که څه هم قاموسونه ورځنی دك دي او ډېر مثالونه لری ځکه چه د فارسی لیك هغه ابتدائي مرحله طی کړېده او لیکوال ټول په یوه لاره روان شویدي هسې نه چه څوك (غراش) او څوك (خراش) ولیکي یا ځینی (دغل) او حینی نور (دګل) غوره کړی او په لیکلو کښې متعددې لارې جوړې کاندې.

که سړی د فارسی لیك او تحریر ته ځیر شی دغه راز اختلافات به ډېر پیدا کړی او بې له ځینو مثالونو لکه: نوشت، نبشت، بخشود، بخشید- افتاد، افتید- اکنون، کنون- رساند، رسانید- نور اختلافات نه لیدل کېږی مګر داسی هم نشو ویلی چه د لهجې اختلاف پکښې بیخې نشته.

لکه چه په پښتو کښې بدلېدونکو تورو یا لوېدونکو او ځای بدلوونکو تورو یوه لغت ته څو صورته او څو رنګه ورکړیدی، په فارسی لغاتو کښې هم دغه کار شویدی چه د نن ورځې په تحریر کښې لږ او په قاموسونو کښې زیات تر نظر تېرېږی لکه: لوبیا، لوویا- کتاره، کتاله- افراختن، افراشتن- بان، بام- غلیواژ، غلیواج- انجغ، انجوغ- بوزه، یوزه- اسوار، سوار- کالب، قالب- افروز، فروز- تګاب، تګاو- ګرختن، ګریختن- ایاس، ایاز- غراشیده، خراشیده- یا داسی نور ...

که مونږ د فارسی ګرامر ته ښه ځیر شو او د هر مصدر تصریفات په نظر کښې ونیسو دا به راته څرګنده شي چه د پښتو د ځینې مصادرو فعل حال چه له ماضی څخه مخالف وی په فارسی کښې هم امثال او نظایر لري نو دا چه ځینې ګرامر لیکونکي دغه راز افعالوته په پښتو کښې په دوه مصدرونه قایلېږی چه یوه ته مستعمل او بل ته غیر مستعمل وائي یعنې د دې لامله چه د (تلل) فعل حال (ځی) راځی نو ځل یو غیر مستعمل مصدر ګڼی په فارسی کښې هم دغه مشکل پېښ دی او شته مګر تر اوسه ورته څوك یا متوجه شوي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يا چا اهميت نه دی ورکړی او په پښتو کښې خوشې په خوشې دا خبره دومره غټه شوېده چه د ګرامر د تشتت اوبی نظمی لوی د ليل ګڼل کيږي.

لکه چه په پښتو کښې د (الوتل) له مصدر څخه فعل حال (الوزی) جوړيږی يا له (وتل) څخه (اوزی) او له (پرېوتل) څخه (پرېوزی) جوړيږی په فارسی کښې هم له (ساختن) څخه (ميسازد) او له (باختن) څخه (ميبازد) جوړيږی او نور مثالونه هم لری لکه: دوختن، ميدوزد- تاختن، ميتازد- ګريختن، ميګريزد- افروختن، ميافروزد- يا داسی نور ...

پدی ټولو مثالونو کښې فعل حال له ماضی څخه مخالف دی او سړی ويلی شی چه دغه د (ت، ز) ابدال لکه چه په پښتو کښې ليدل کيږی په فارسی کښې هم شته چه بايد هلته هم سړی په دو مصدرونو قايل شی يعنی له (تاختن) سره (تازيدن) او له (باختن) سره (بازيدن) دوه پالتو مصدورنه هم قبول کړو. هر کله چه زما د بحث اصلی موضوع فارسی نشی کېدای او پدې ځای کښې يو ضمنی اهميت لري نو په ډېرو خصوصياتو کښې ئې بحث نشم کولی او نه ئې په جزياتو کښې داخلېدلی شم.

د همدی لامله بېرته پښتو ته را ګرزم او غواړم چه ترکيب او اشتقاق باندی لږ رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب او اشتقاق

هغه کسان چه د ژبو په شاوخوا کښې علمی او عمومی مطالعات لری او د ژبو پوهان بلل کېږی هغوی وائي چه د انسان لمړی کلمات اسماً او نومونه و چه وروسته ورځنې افعال او بیا حروف او روابط پیدا شویدی نو ویلی شو چه انسان پخپل لمړی تلفظ کښې نومونه او بسیط کلمات استعمالول او په دغو کلماتو کښې به هم شفوی حروف زیات و.

د دې خبرې تصدیق اوس هم واړه اطفال او کوچنیان په ښه شان کوي ځکه چه هغوی هم لمړی ځل په شفوی حروفو او ډېرو بسیطو کلماتوتلفظ کوی او وروسته بیا په غټو الفاظو او ثقیلو حروفو شروع کوی. نو په دغه اعتبار سړی ویلی شی چه په هره ژبه کښې لمړی ځل واړه الفاظ پیدا شویدي او وروسته بیا له هغو الفاظو څخه نور لفظونه د ترکیب او اشتقاق په ډول جوړ شویدي چه که سړی لږ دقت وکړی او د کلماتو ریشې او نیلی ولټوی ډېر لغتونه یو له بله ارتباط او نزدېوالی لري- ډېر داسې لغتونه پیدا کېږی چه په ظاهره بسیط معلومېږی مګر هغه په حقیقت کښې مرکب وي، ډېر داسې لغات شته چه سړي ته په سر سری نظر داسې ایسی لکه چه له کوم بل لغت سره هیڅ اشتقاقی تناسب نلری او نه پکښې ترکیبی رنګ لېدل کېږی مګر حقیقت بل راز وي چه وروسته له تحقیق او څېړنی څه نه څه معلومېږی. پدی ځای کښې باید دا هم وویل شی چه دا بحث په هره ژبه کښې په ظنی اساس باندی بنا وي او داسې نشي کېدی چه د لغاتو په تحقیق او تحلیل او دغه راز تحقیقاتو کښې سړی هېڅکله سهوه نشي یا هر څه چه وائي هغه له اعتراضه خلاص وي.

یو تن له اروپائي پوهانو څخه وائي (د هتری) په سانسکرت کښې د دختر په معنی دی چه له (ده) څخه مشتق دی (ده) په سانسکرت کښې غوا لوشلو ته ویل کېږی او هر کله چه پخوا دغه کار هغو نجونو کاوه چه مېرونه به ئې نه درلودل او د پلار په کور کښې به وې نو په همدغه نامه وبلل شوې- دا تاویل د فارسی په (دختر) کښې هم تطبیق کېږی ځکه چه (دوختن) په فارسی کښې د غوا لوشلو په معنی هم راځی نو (دخت) یا دختر ورځنې ماخوذ کېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د انګليسي کلمې (سستر) په تحليل کښې چه (جنۍ) ته ويل کيږی هم وائي چه (سستر) د تارو ريشلو معنی لری او د دی لامله چه پخوا به د انګليسي جونو کار تار وريشل و، نو سستر ورته وويل شوه. يو بل تن د ژبی له پوهانو څخه وائي چه (دوشيزه) په اول کښې وړې جنۍ ته ويل کيده چه په اوړو به اختستل کېده او له (دوش) څخه دا کلمه جوړه شويده وروسته دې لغت خپل ځای بدل کړ او د پېغلې دپاره خاص شو چه اوس وړی جنۍ ته هډو نه ويل کيږی. دغه راز تاويلات که څه هم د منلو وړ دي مګر که څوك پکښی خبرې پيدا کوی ښائي چه نور تاويلات هم پيدا کړی شی او په دغو تحليلاتو قانع نشی.

نو کيدی شی چه زمونږ پدی بحث کښې هم ځينې داسې خبرې وی چه څوك ورته ګوته ونيسی يا کوم بل تاويل وکړی مګر پدی باب کښې د هر راز نظرياتو ښکاره کول مفيد دی او د لغوی تحقيقاتو په لاره کښې ارو مرو څه رڼا پيدا کوی چه دغه دی مونږ وربانديې پيل کوو:

سپوږمۍ: په يقينی ډول ويلی شو چه دغه سپين ټيکلی (سپوږمۍ) له ډېرو وختو را ايسی د انسان توجه خپل ځانته را ګرزولې ده او په لمړيو وختو کښې ئې يو نوم ځانته پيدا کړيدی، که مونږ د پښتو په شعر او ادب کښې دا کلمه ولټوو ډېر زياته به موله نظره تيره شی او وبه پوهيږو چه زمونږ په عاميانه او عام ادب او لنډيو کښې دومره عموميت لري لکه چه ګل او بلبل، مې او ساقی خط و خال يا دا راز نور کلمات ئې په شرقی ادب خصوصاً په فارسی کښې لري. مګر ويلی شو چه دا کلمه په لمړۍ ورځ په همدغه کيف او مقدار نه وه پيدا شوی بلکه له دوو کلمو څخه ئې ترکيب موندلی.

که مونږ د شعرا ديوانونه وګورو ډېر ځايونه د سپوږمۍ په ځای (وږمۍ) او (وږمکه) پيدا کوو او پوهيږو چه دا کلمه پخوا (وږمۍ) وه چه وروسته ورسره يوه بله کلمه (سپينه) زياته شوی او سپوږمۍ شويده لکه چه (تروږمۍ) له توری وږمۍ ترکيب موندلی او نن لکه يوه بسيطه کلمه په نظر راځی.

لکه چه په فارسی کښې (ماه) د سپوږمۍ او د مياشتی دواړو معنی لری يا په عربی کښې (شهر) اصلاً د سپوږمۍ په معنی وه او وروسته ئې د شمسي او قمری مياشتو مفهوم پيدا کړيدی او په پښتو کښې هم مياشت سپوږمۍ او دغو معدودو ورځو ته په مشترك ډول ويل کيږی همدغه راز سپوږمۍ هم کله د مياشتی او شپو ورځو په معنی راځی چه (تروږمۍ) تورو شپو ته او سپوږمۍ سپينو او رڼا شپو ته ويل کيږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته: پدې کلمه کښې هم ترکیبی رنګ ښکاره دی که څه هم په ظاهره ډېره بسیطه ایسی- د دی لغت یو جز (دا) او بل جزئې (لته) دی چه د ځای معنی لری لکه چه د پښتو په قاموسو کښې هم په همدغه معنی قید دی. (دا) هم د پښتو مستعمله کلمه ده چه د نزدې اشاره دپاره استعمالیږی او د دواړو جزو له ترکیب څخه د (اینجا) معنی پیدا کیږی.

ځینې پښتانه (دالته) عیناً د (دلته) په عوض وائي او د (دا) الف هم نه غورځوی.

هلته- دا کلمه هم لکه (دلته) په اصل کښې (هالته) وه چه یو جزئې (ها) او بل جزئې (لته) دی لکه چه اوس هم ځینې پښتانه (هالته) د (هلته) په ځای وائي او د (آنجا) معنی لری ځکه چه (ها) بعیده اشاره ده او لته د ځای معنی لری نو د دواړو جزو له ترکیب څخه د آنجا مفهوم پیدا کیږی.

پشکال: چه د بارانو وخت او موسم ته وائي له (برشکال) څخه جوړشویدی چه (برش) په سانسکرت کښې باران ته وائي او (کال) د وخت په معنی دی برسات هم له (برش) سره اشتقاقی ارتباط لری.

تربور: دا کلمه په لمړی نظر معلومیږی چه یو جزئې (تره) او بل جزئې (بور) دی چه د فارسی له (پور) او د سانسکرت له (پوتر) یا (پتری) سره پوره قرابت لری ځکه چه په پښتو کښې هم (بور) د ځوی په معنی دی لکه چه په فارسی او سانسکرت کښې (پور) او (پوتر) همدغه معنی لری- د همدی لامله (بوره) او (بورچنډه) هغې ښځې ته وائي چه ځوی ئې مړ وي او تربور هم د تره ځوی ته ویل کیږي.

ترله: دا لنډه کلمه هم له مرکبو کلمو څخه ده چه د تره لور ته ویل کیږی او له همدغو دوو کلمو څخه ئې ترکیب موندلی او ترخیم پکښې شویدی.

نهار: په پښتو کښې هغه چاته نهار ویل کیږې چه خوراك څه نلری او وږی پاته وی لکه چه وائي (فلانکی نهار دی څه نلری) یا (هغه مسافر بیګا نهار پاته شو او چا ورته څه را نه وړل) په سانسکرت او زړه فارسی کښې (اهار) طعام او خورش ته وائي چه په پښتو کښې په منفی ډول (نهار) مستعمل دی- د نن ورځې په عامیانه فارسی کښې (اهار) یو بل صورت پیدا کړی او (نار) شویدی مګر معنی ئې څه تغیر نه دی موندلی او د دې په ځای چه (بی اهار ماند) ووائي (بی نار ماند) ویل کیږی.

په پښتو کښې (ناری) هم له همدغې کورنۍ څخه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستوری: دا کلمه په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئې (ستاره) لری- په سانسکرت کښې (سور) هم د لمر په معنی دی چه د پښتو ستوری ته په لفظ او معنی کښې نژدی معلومېږی.

که وواېو چه (ستر ګه) هم له ستوری سره اشتقاقی علاقه لری نبائي چه له حقيقت څخه لری نه وي ځکه چه په پښتو کښې ستوری ته، ستر ګه هم وائي لکه چه د سحر ستوری د سحر ستر ګه بولي، او کله چه ډېر تياره وی نو هم وائي چه ستر ګه په ستر ګه نه ښکاري او غرض له لمړی ستر ګې ستوری وی.

غړوندی: ځر ګنده ده چه دا لغت دوه مستقل جزُ لری چه يو جزئې غاړه او بل جزئې (وندی) دی چه وند د (بند) په معنی دی او دغه دوه توری (و، ب) په ډېرو کلماتو کښې لکه (وياله، بياله) يو په بل بدلېږي- په پښتو کښې (وندنی) په مستقل صورت هم مستعمل دی چه د لوخو يوه مخصوص قسم پړي ته وائي او لو ګرې پکښې لوی- او ګېډی- تړی- همدارنګه (وندر) هم يو راز پړی دی چه غړوندی پکښې پراته وی او غوايان پرې تړل کېږي.

نو غړوندی بې له څه شك او شبهی د غاړی وندنی ته ويل کېږي چه تحت اللفظ ترجمه ئې (ګلوبند) دی که څه هم د فارسی په اصطلاح کښې ګلوبند يوه ښايسته اميل ته ويل کېږي چه د تزين او آرايش دپاره په غاړه کښې اچول کېږي.

وګړی: پدی کلمه کښې دوه تاويلونه په نظر راځی يو دا چه وګړی يوه کلمه ده او له ګړېدلو څخه جوړه شوېده چه د ناطق او متلفظ معنی لری- بل دا چه له (وی ګړی) څخه مرکبه ده او دوه جزَ لری چه (وی) د لفظ او قول په معنی دی لکه چه په زړوکتابو کښې ئې مومو او د (وينا) کلمه ئې هم تائيد کوی او (ګړی) يا (ګری) د نسبت او فاعليت علامه ده چه له يوې بلې کلمې سره يو ځای کېږی او داسې اسم صفت ورځنې جوړېږی چه د فعاليت معنی هم پکښې پرته وی لکه: ژرنده ګری- لوګری- اشرګری يا داسې نور ...

د دې وروستی تاويل په لحاظ هم ويلی شو چه دا کلمه په اصل کښې د ناطق او متلفظ په معنی وه چه د انسانی حقيقی مفهوم دی، وروسته ئې په معنی کښې څه تغير او تحول راغلی او لږ څه ئې خپل رنګ بدل کړېدی.

پيمخی: له (پی) او (مخ) څخه جوړ شويدی چه اوس د ښکلی او ښايسته معنی لري او دومره عمومی مفهوم ئې پيدا کړی چه يوه ښايسته ټوپك ته هم پيمخی ټوپك ويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي مګر په اصل کښې هغه چاته ويل کېده چه مخ به ئې په سپينوالی او لطافت کښې د پيو په شان و، چه هغه معنی په ټوپك کښې هيڅکله نه جوړېږی.

دغسې ډېر ترکيبی کلمات په پښتو کښې شته چه پس له ترکيبه ئې بله معنی پيدا کړېده او د اوسنی معنی په اعتبار د بسيطې کلمې حيث لري مګر لفظی صورت ئې ترکيبی رنګ لری لکه: يومخی چه پخپله ترکيبی معنی کښې ئې څه تحول قبول کړېدی او د همدی لامله هر سړی ته يو مخی نه ويل کېږی که څه هم هيڅوك دوه مخونه نلری او هر څوك د يوه مخ خاوند وی نو ويلی شو چه اوس يومخی د خپلی معنی په لحاظ چه صادق سړي ته ويل کېږی يوه بسيطه کلمه ده- همدارنګه زړه سواندی، سرتور، خوابدی، تيټ سترګی، زړه تورن، زړور، او داسی نور ...له همدغسې لغاتو څخه دي چه وروسته له ترکيبه ئې بسيط حيث پيدا کړی او دريم لغت ورځنې جوړ شويدی مګر بالعکس ځينې داسې مرکب کلمات هم شته چه لفظی صورت ئې په ظاهره بسيط معلومېږی مګر په معنی کښې ئې ترکيبی رنګ ښکاره وی لکه (څنګه چه له (څه رنګه) څخه مرکب دی او همدغه ترکيبی معنی ئې ساتلي ده.

نغری: دا لغت له (نغرل) سره اشتقاقی ارتباط لری ځکه چه نغرل د خوړلو په معنی دی او نغری هم د جوړو پخولو ځای ته وائي او احتمال لري چه په لمړيو وختو کښې به د جوړلو ځای هم همدغه و، ځکه چه دا د نانخوی خونې وروسته پيدا شويدي او په ابتدا کښې ژوندون ډېر بسيط کيف درلود او اوس هم په کلوکښې زيات خلق دناستی په خونه کښې نغری لری او نغری په غاړه ډوډی خوری.

شوملی: دا کلمه هم د پښتو له يوه مصدر سره چه (شومل) دی اشتقاقی علاقه لری ځکه چه (شومل) د څکلو معنی لری او شوملی هم د څکلو شی دی او په لفظ کښې هم دومره ورته نږدی دی چه د حرکاتو په تعديل ورځنی هغه کلمه جوړېږی چه ځينې کسان ئې اسم مفعول او ځينې ئې صفت مشبه او يا په کوم بل نامه بولی.

موږ: له (مږی) سره لفظی او معنوی تناسب لری چه په ځينو ژبو کښې نه لېدل کېږی او همدغه تناسب ته اشتقاق وائي.

مړول او مړېدل چه دوه مصدرونه دي هم له همدی مادی ماخوذ دي.

مينځل: هر کله چه ظاهری تطهير او پاکوالی په مينځلو راځی او مينځل ورته ويل کېږی نو وروسته همدغه لغت په لږ لفظی تغير د معنوی پاکوالی او تقديس و تسبيح معنی هم پيدا کړه او (مانځل) ورځنې جوړ شوه مګر څنګه چه د لغاتو د تغير او تحول سلسله تل جاری ده او هيڅکله نه قطع کېږی نو له (مانځل) څخه هم د يوه بل تحول او انتقال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اثر کښې (مونځ) جوړ شو او د صلوة معنی ئې پیدا کړه ځکه چه په مانځه کښې هم د لوی ښتن (مانځنه) شته او بې د ځان له مینځله او ظاهری تطهیر څخه نه ادا کیږی.

وروسته تر دې چه د دغه لغت ټول صورتونه په نظر کښې ونیسو نو څرګندیږي چه (مینځل) نسبت وویځلو ته اصل او مرجح دی چه باید په لیکلو کښې همدغه یو شکل او صورت غوره شي.

سندره: د دی لغت اصل او ریشه په سانسکرت کښې پیدا کولی شو او پوهیږو چه دا کلمه د دوو جزو څخه مرکبه ده ځکه چه په سانسکرت کښې (ناو) اواز ته وائي او (سو) هم د (خوش) په معنی دی چه له بلی کلمی سره د اختصار په ډول یو ځای کیږی او په سانسکرت کښې ئې په همدغه ترکیبی ډول مثالونه مومو لکه (سناد) چه خوش اواز ته ویل کیږی او (سکندھ) د خوشبو معنی لری چه په دواړو کلمو کښې له (سو) څخه یوازی (س) اخستل شوی او (کندھ) سره یوځای شویدی.

نو سندره هم د دی لامله چه په ښه اواز ویل کیږی او یوه خوږه نغمه وی د لفظ او معنی په اعتبار له (سناد) سره تناسب او اشتقاقی رابطه لري.

چرګی: د نغری غاړی او ماحول ته پښتانه (چرګی) وائي، ښائي چه دا لغت له (چرګی) اخستل شوی ځکه چه په ژمی کښې اکثر ځایونه خلق د نغری شاوخوا ته د خبرو اترو دپاره راټولیږی او د نغری غاړه په حقیقت کښې د چرګی ځای وی.

غږ: دا لغت په پښتو کښې معروف او مشهور دی چه په فارسی ئې (صدا) بولی مګر خومره چه په فارسی کښې (صدا) عمومیت لری او د هر شی اواز ته ویل کیږی غږ هغومره عمومیت نلری او د انسان په آواز پورې ډیر اختصاص لری. دی لغت د نورو لغتو په جوړیدو او پیدا کیدو کښې ډیره برخه اخستبده او ځو لغتونه ورڅخه جوړشویدی یعنی له یوی خوا ترینه د (غږیدل) مصدر جوړ شوی لکه چه د پښتو اکثر مصدرونه له همدغسې کلماتو څخه جوړیږی له بل خوا ورځنې د (غوږ) لغت جوړ شوی چه د (غږ) اوریدلو اله ده او ټینګ تعلق ورسره لري.

څنګه چه له (غږ) څخه د (غږیدل) مصدر جوړ شوی همدارنګه له (غوږ) ځنې هم د (نغوږل) مصدر پیدا شوی چه د نن ورځی په محاوره کښې نشته مګر په پخوانیو کتابو کښې له خپلو مشتقاتو سره لیدل کیږی.

اومږی: هغه تار چه سست او بې تاوه وی (اومږی) ورته وائي لکه چه تینګ او تاو کړی تار ته (مزی) ویل کیږی او یوه قوی او غښتلی سړی ته هم مزی وایه شی لکه چه بې قوته شی ته اومږی وائي او یوه داسی غږی ته چه حس او حرکت پکښې نه وی مړږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل کېږي نو ویلی شو چه یا (اومږی) له مږی څخه جوړ شوی او یا (مږی) له اومږی څخه د نحت په اثر کښې پیدا شویدی.

پرتوګاښ: په اصل کښې د پرتوګ واښ چه (واښ) او (واښکی) د پړی په معنی دی او له پرتوګ سره په اضافی ډول مرکب شوی او اختصار پکښې راغلی دی- وروسته بیا په ځینې تلفظونو کښې (ګ) په (غ) بدل شوی او (پرتوغاښ) شویدی مګر لمړی تلفظ اصل او مرجح دی.

زمکه: د دې لغت په عوض په فارسی کښې (زمین) او په سانسکرت کښې (جما) ویل کېږی. د فارسی نوم په تحلیل کښې ئې د ژبې پوهان وائي چه (زم) د یخنۍ او سردۍ په معنی دی چه (زمستان) هم ورځنې ماخوذ دی نو د دی لامله چه د زمکی جرم او مخ سوړ دی نو زمین ورته وویل شوه.

د سانسکرت نوم په تحلیل کښې ئې هم وائي چه (جما) له (جنم) څخه مشتق دی او جنم د پیدایش په معنی دی نو هر کله چه زمکه د ټول مخلوق د پیدایش ځای دی نو (جما) ورته وویل شوه.

په پښتو کښې (زمکه) هم دغه لمړی تاویل ښه قبلوی او ویلی شو چه په پښتو هم یخ موسم ته (زمی) وائي لکه چه په فارسی ئې زمستان بولي نو زمکه په همدغه اعتبار چه یوه سره کره ده په دغه نامه بلل شویده.

که دېته وګورو چه زمکه د ژوند او زرغونېدو ځای دی ښائي چه له دی دوو لغتو سره ئې هم څه اشتقاقی ریشه پیدا کړو.

زمکه له زیم سره هم په لفظ کښې نزدې معلومېږی نو کیدی شی چه زمکی ته پدې لحاظ چه اوبه او زیم ورځنې پیدا کېږی زمکه ویل شوی دی.

غل: دا لغت هم له ډېرو لغاتو سره لفظی او معنوی مناسبت او اشتقاقی علاقه لری یعنی غل، غلیم، غلول، غالی، غېل، چه په فارسی ئې (دغل) بولی د یوی کورنۍ لغتونه دی بلکه غلی او غلی کېدل هم له همدغی خانګی څخه دي.

خوله: خوړل او خواړه له (خولی) سره لفظی او معنوی تناسب او اشتقاقی علاقه لري.

ځبل: ځوبل، ځبل او ځوبلول هم یو له بله جوړ شویدی.

کسل: لکه چه (کَسَیٌ) او (کسل) یو له بله جوړ شویدی او (کتل) هم ورته نزدی معلومېږی همدارنګه لیدل او لیمه هم یو له بله ماخوذ ښکاره کېږی.

تله: تلل او تول هم له تلی سره لفظاً د معنی قرابت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېلمه: په سانسکرت کښې (مهمان) د تعظيم معنی لري او (مها) هم معظم او مشر ته ويل کېږي نو هر کله چه مېلمه هم د عزت خاوند وی او هر څوك ئې تعظيم کوی هغه هم په دغه نامه وبلل شوه.

په پښتو کښې مېلمه چه جمع ئې (مېلمانه) راځي له (مهمان) سره پوره قرابت لري او ويلی شو چه مېلمه هم په اصل کښې (مېلمان) و، او وروسته ورځنې الف او نون لوېدلی او مېلمه شوېدی- د دی دواړو تورو د لويدلو ډېر مثالونه هم په ژبه کښې شته او زيات شواهد لري د دې کلمی مونث چه (مېلمنه) راځي هغه هم د دې خبرې اثبات او تائيد کوی چه (مېلمه) په اصل کښې نون درلود او وروسته ورځنې لويدلی دی، که نه هيڅکله داسی نه کېږی چه مذکر کښې نون نه وی او په مونث کښې زيات شی.

لومه: په سانسکرت کښې (لوم) د بدن و ينښتانو ته وائي چه د پښتو لومه ورسره لغوي قرابت لری.

مشر: دا کلمه له (مها) او (مه) سره لغوی قرابت لری چه لمړی کلمه په سانسکرت کښې او دوهمه په فارسی کښې د لوی او بزرګ معنی لری.

کشر: په سانسکرت کښې (کشا) د خاشاك په معنی دی او په فارسی کښې (که) واړه ته ويل کېږی.

ورېشل: چه رېشل هم ويل کېږی د سانسکرت له (رشمی) سره چه تاروته ويل کېږی نږدی ښکاری- په پښتو کښې (رشمه) هم هغه مئين پری ته وائي چه له تارو څخه جوړ شوی وی.

تنسته: په سانسکرت کښې تارو ته (تان) هم وائي چه د فارسی (تنيدن) او د پښتو (تنسته) ورسره اشتقاقی رابطه لری.

کلی، کلا، کور: دا دری واړه لغتونه يو له بله جوړ شوی او اشتقاقی علاقه لری، که څوك (کلا) له (قلعه) څخه مضغن بولی هغه به کلی او کور ته ملتفت نه وی.

سمسور: په پښتو کښی سمسور اوس د سر سبز او خرم و شاداب معنی لری او هر تازه باغ ته سمسور ويل کېږی مګر ښائي چه په اصل کښې به د ګلو سره چمن او ګلزار ته ويل کېده لکه چه په اشعارو کښې هم دا لغت د ګلو باغ سره زيات استعمال شويدی لکه:

باغ د ګلو به سمسور وی موړ به نه يو — د بلبلو به پری شور وی موړ به نه يو
ګله به هله ورته وکړم — چه سمسور باغ دی نورو نه نيسی ګلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته په دغه معنی کښې تغیر او تحول راغلی او د سرسبزی معنی ئې پیدا کړېده د دې خبرې تائید او تصدیق دا هم کوی چه په سانسکرت کښې (سمن) مطلق ګل ته وائي او په فارسی کښې یوه مخصوص ګل ته ویل کېږی نو کېدی شی چه سمسور له (سم) چه د سمن مخفف دی او (سور) څخه مرکب شوی وی او اصلی معنی یې سور ګلزار وي.

پرون: چه د تېرې ورځې په معنی دی او کله د مطلق تېر او ګذشته په معنی راځي لکه پرون شپه، پرون ورځ، پروسکال- په سانسکرت او فارسی کښې هم نبلې او رېشې لري ځکه چه په سانسکرت کښې (پر) او په فارسی کښې (پارینه) د تېر او ګذشته معنی لری او (پار) هم په فارسی کښې تېر کال ته وائي.

اوره: اوریا، اورېدل او (اوره) یو له بله ماخوذ او مشتق دی.

مړاوی: له مړاوبی څخه مخفف دی.

مری: دا لغت په پښتو کښې دوه معنی لری یعنی هم ستونی او توتکی ته وائي او هم هغه شی ته ویل کېږی چه په فارسی ئې (موره) بولی او یوه مخصوص قسم ته ئې (مروارید) هم وائي چه په پښتو ئې مرغلره بولي.

دا لغت له (موری) سره هم اشتقاقی علاقه لری چه په پښتو، فارسی او سانسکرت دری واړه ژبو کښې د اوبو تېرېدلو ځای ته وائي.

سوی: دا لغت په پښتو او فارسی دواړو کښې ظاهری قوارې او سر و صورت ته ویل کېږی چه وائي فلانکی ښه سوی لری او مراد ورځنی دغه ظاهري وضعیت او نمود وی.

په سانسکرت کښې (سوید) چه له (سوی) سره ډېر قرابت لری د خوی په معنی دی بلکه خوی له همدغې کلمې ماخوذ دی ځکه چه دا راز ډېرې کلمې شته چه په سانسکرت کښې په (س) او په پښتو او فارسی کښې په (خ) ویل کېږی لکه خسر چه په سانسکرت کښې (سوسر، شوسر) ویل کېږی یا لکه خور او خواهر چه په سانسکرت کښې ورته(سوسری) وائي نو ویلی شو چه سوی په اصل کښې د خوی په معنی و چه وروسته ئې معنوی تحول کړی او د ظاهري قوارې مفهوم ئې پیدا کړیدی.

همدارنګه خوی د پښتو او فارسی مشترك لغت دی چه په سانسکرت کښې هم ریشه لری.

کونډه: هغه ښځه چه مېړه ئې مړ وی کونډه ئې بولي- د دې لغت د معنی په تحلیل کښې دوه نظریې د سړی فکر ته راځی چه هغه دواړه د (کونډ) د کلمې څخه ناشی دی ځکه چه کونډ په پښتو کښې برسېره پدې چه د (کونډی) د کلمې مذکر صورت دی دوه نوری معنا هم لری یعنی د غره سر او جګی څوکی ته چه ونې او بوټې نلري او بیخی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچه او سپېره وی هم کونډه ویل کېږی او بې ښکرو حیوان هم کونډ او کونډی بولی، له لمړۍ معنی څخه معلومېږی چه کونډه د دی لامله په دغه نامه یاده شوېده چه دا هم د مېړه دنه والی په سبب وچه وی او د زېږېدو او انتاج هیله ورځنې نشي کېدی.

دوهمه معنی سړی ته دا القا کوی چه په پښتو کښې لکه چه بې ښکرو حیوان او بې ښاخونو ونې ته کونډ او کونډی ویل کېږی، خوار او عاجز سړي ته هم کونډ وائي ځکه چه په پښتو او فارسی دواړو ژبو کښې ښکر د قوت معنی افاده کوی لکه چه وائې فلانکی ښکر لری یائې ښکرونه ورمات کړه، که ئې له بزرګۍ ښکر شنه شی هم به دا کار ونکړی- نو هر کله چه کونډه هم په کلی او کور کښې عموماً خواره او عاجزه وی نو کونډه ورته وویل شوه.

سور: یوه مخصوص رنګ ته وائي چه په سانسکرت کښې ئی (شون) بولي- ځوك چه د تورو له ابدال سره اشنا وی او پدی باب کښې څه مطالعات لری هغه به دا خبره په آسانۍ ومنی چه شون او سور یو له بله جوړ شویدی او پوره قرابت لری ځکه چه (س، ش) او همدارنګه (ر، ن) هر وخت یو په بل بدلېږی او ډېر مثالونه لری لکه: شته، سته- رنګړی، ننګړی- او داسی نور...

کارګه: په سانسکرت کښې (کاګ) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې کارغه او کارګه لری.

ببره: چه ځینی پښتانه وېره هم وائي په سانسکرت کښې (بهی) او په فارسی کښې (بیم) همدغه معنی لری او په ریشه کښې سره شریك دي.

ورندار: د ورو ښځې ته پښتانه ورندار وائي چه له وړور او (ندار) څخه مرکب لفظ دی مګر څه تخفیف او نحت پکښې شویدی لمړی جز خو معلوم دی او تفصیل ته هیڅ حاجت نلری- دوهم جز ئې په ترکیبی ډول په (تندار) کښې هم شته چه د تره ښځې ته وائي او له تره او (ندار) څخه ئې ترکیب موندلی دی.

نو ویلی شو چه (ندار) د ښځې په معنی دی او د سانسکرت له (ناری) سره چه هغه هم همدغه معنی لری لفظی او معنوی قرابت لری.

هغومره: همدغه راز څومره، دومره، له دوو جزو څخه مرکب لغتونه دي چه یو جزئی (مره) او بل جزئې (هغه، څو، دا) دی ځکه چه (مره) د اندازی معنی افاده کوی او د دې بل جز له یو ځای کېدو سره د (آنقدر، چقدر، اینقدر) معنی پیدا کوی.

هومره هم له هغومره او هماغومره څخه مخفف دی او ترکیبی لغت بلل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه هغسی، داسی یا هسی هم لکه هغومره، دومره او هومره ترکیبی وضعیت لري.

بخره: په فارسی او ژند کښې (بخش) د بخرې معنی لري او په لفظ کښې هم ډېر سره نږدې دي، د دغې مشترکې ريښې په لحاظ ويلی شو چه (بخره) اصلی صورت او (برخه) محرف صورت معلومېږی، د همدی لامله په زړو آثارو او ديوانو کښې عموماً بخره ليکل شويده.

نيمګړی: له نيم کړی څخه جوړ شوی او کاف په ګاف بدل شويدی.

يوازې:- له يو وزرې څخه مخفف دی.

ونج: د ځای معنی لری لکه چه (ګړونج) د ګړيو اېښودلو ځای ته وائي او داسی هم ويل کېږی چه ستا په ونج کښې مې روپۍ ورکړی يعنی ستا په ځای مې روپۍ ورکړی-نو که څوك ئې د عوض په معنی ترجمه کوی سهوه به وي.

روغبړ: چه د هر کلی معنی لری له (روغ اوسی او بړ بړ راشی) څخه د نحت په ډول جوړ شوی او له کلامه کلمه پيدا شوېده لکه چه د (هرکلی) کلمه له (هر کله راشی) څخه مخففه ده.

مړوند: د لاس بند ته ويل کېږی چه له (مټ) او (وند) څخه مرکب دی- وند په پښتو کښې د بند معنی لری لکه چه د غړوندی په بحث کښې پرې خبرې وشوې- مت هم د پښتو معروف لغت دی څوك چه د تورو او حروفو په ابدال کښې مطالعه لري هغه به دا ومني چه (ټ، ړ) ډېر ځله يو په بل بدلېږی لکه غړی او غټېږ يا داسی نور نو کېدی شی چه مړوند له مټ وند څخه جوړ شی.

لالي: وار د واره د سړي فکر ته دا راځی چه (لالی) به له لعل څخه جوړ شوی او د دې لامله چه لعل يو ښايسته شی دی په پښتو کښې د معشوق او محبوب دپاره استعمال شويدی مګر زما په ګمان لالی له (ګلالی) څخه د نحت په ډول پيدا شوی دی او له لعل څخه نه دی ماخوذ. ځکه چه يو خو د لفظ په لحاظ (لالی) ګلالی ته نږدی دی او بل دا چه ګل نسبت لعل ته زيات عموميت لری او هر څوك ئې له ښايست نه ډېر متاثر کېږی نو له دغسې کلمی نه يوه کلمه جوړول قوی احتمال لري.

اديره: يا هديره چه د مقبرې معنی لري ځينی کسان ئې له (هډايری) څخه ماخوذ بولی او وائي چه مقبری ته په همدغه لحاظ چه هډونه پکښې ايری خاوری کېږی هديره بلل کېږی ځينې نور وائي چه هديره د عربی له (حضيری) څخه جوړه شويده او د مغناتو له جملی څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګمان هديره يا اديره په اصل کښې (هادېره) وه چه (ها) د (هاغه) مخفف دی لکه چه اوس هم په ځينو محاورو کښې هاسړی د هاغه سړی يا د هغه سړی په معنی دی او د بعيدی اشارې کار ورکوی- دېره هم په پښتو کښې د توقف او اوسېدو ځای ته وائي او د پښتو له مشهورو لغاتو څخه ده نو کېدی شی چه د دغې دېری په مقابل کښې چه مونږ د ژوند په حال کښې پکښې اوسېږو مقبری ته (هادېره) ويل شوی چه پس له مړينې ورځو او د يوی دېرې مثال پيدا کوي.

ښپوتې: ښائي چه په اصل کښې به سرپوتې وه ځکه چه ښپوتی هغه واړه تيکری ته وائي چه ايله سرپټوی او پوره تيکری نه وی نو کېدی شی چه سرپوتی ښپوتی شوی وی او يو بسيط رنګ ئې پيدا کړی وي.

څوک چه په پښتو کښې لغوي مطالعه لري او لغاتو ته ښه ځير شوی وی هغه به يقين وکړی چه د پښتو په لغاتو کښې د ترکيب و اشتقاق يوه قوی سلسله شته چه يو لغت له بل سره تړی او د هر لغت اصل او اساس په يوه ځلانده رڼا کښې ښئيی- مګر هر کله چه دغه بحث لږ څه نوی دی او دغه رڼا هم لږ څه سترګې برېښوی نو زه په ځينو لغاتو کښې خپل نظريات لا ښه نشم ښکاره کولی يعنی هغه څه چه د زړه د اشراق په رڼا کښې ئې وينم مګر د استدلال په رڼا کښې ئې نورو ته نشم ښودلی بل وخت ته ئې پرېږدم.

د مثال په ډول وايم چه ماته ځينې غټ غټ مصادر له يوه لغت څخه ماخوذ ښکاری لکه لورول او لورينه چه زما په ګمان د لور له کلمې نه پيدا شويدی ځکه چه د لورينی يو لوی مظهر ديوی مور دپاره خپله لور ده نو کېدی شی چه دغه مصدر د لور له لفظ څخه ريشه اخستی وی- همدارنګه احتمال لری چه (پېرزوينه) د (زوی) له کلمې اخستل شوی وی خو د دی لامله چه دغه راز بحثونه لا ځينې کسانو ته بدعت ښکاري او په ښه سترګه ورته نه ګوري زه ورپوری نور نه ښلم او محض د دی دپاره چه په نورو ژبو کښې هم د دغه راز تاويلاتو او نظرياتو امثال وښيم د جرجي زيدان له فلسفة اللغويه څخه د ده ځينې نظريات د ځينې عربی لغاتو په باب کښې رانقلوم چه دغه بحث څه علمی اعتبار پيدا کړي.

دا نوموړی او مشهور عالم عقيده لری او په خپل کتاب کښې ئې پوره ثابتوی چه د عربی اوږده کلمات لکه څلور حرفی، پنځه حرفی، شپږ حرفی يا داسی نور ارومرو له دری حرفی بلکه دوه حرفی کلمو څخه جوړ شويدي- دی دېر دری حرفی کلمات لکه ځينې ادات له دوو جزو څخه مرکب ګڼي او وائي (بين) چه د ظرفيت کلمه ده له (با)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف جر او (اين) ظرف مکان څخه مرکبه ده همدارنګه (عند) له (عن) او (يد) څخه مرکب بولي.

کوم ادات او روابط چه په عربي کښې شته لکه حروف جاره يا داسی نور دا هم د ځينې کلماتو مخففات بولی او وائي چه دا ټول د نحت په اثر کښې له مستقلو کلماتو څخه جوړ شويدی لکه چه (با) د ظرفيت په معنی له (بيت) څخه مخفف دی ځکه چه بيت په سريانی ژبه کښې د (بين) او (فی) معنی ورکوی يعنی ددې په ځای چه (بين القبور) يا (في القبور) ووائي (بيت القبور) وائي- په کلدانی ژبه کښې (بی) همدغه معنی لری چه په سريانی کښې ئې (بيت) او په عربي کښې ئې يوازی (با) يا (فی) لری نو معلومېږی چه له (بيت) څخه (بی) او له (بی) څخه يوازی (با) پيدا شوې ده.

همدغه شان يوازی لام چه له حروف جاره ؤ څخه دی له (الی) او (الية) څخه چه د جهت او ناحيې معنی لری مخفف ګڼی او وائي چه ادات او حروف معانی د مستقلو الفاظو بقايا دي چه په مرور د زمان ئې دغه صورت پيدا کړيدی.

که سړی تتبع او لټون وکړي په نورو ژبو کښې هم دغه راز روابط پيدا کولی شی چه د مستقلو کلماتو بقايا (پاته شونی) معلومېږی لکه د فارسی (در) چه له (درون) څخه مخفف دی او اوس هم در او درون دواړه ويل کيږی لکه: محتسب را درون خانه چه کار.

غرض دا دی چه دغه کلمات او الفاظ چه مونږ پرې ګرېږو په اصل کښې له خو محدودو اصلونو څخه د لفظی او معنوی تغير او تحول په اثر کښې پيدا شويدي او يوه اشتقاقی لاره ئې طی کړېده يعني ځينې کلماتو د استعاری له لاری بلی معنی ته انتقال کړی او معنوی تحول پکښې راغلی دی او ځينې نورو د نحت او قلب يا ابدال په اثر کښې نوی صورتونه او آهنګونه پيدا کړيدي لکه چه زمخشری وائي د قسم په تورو کښې اصلی توری (ب) ده چه وروسته په (و) او بيا په (ت) بدل شوی دی او د يوی معنی دپاره دری صورتونه پيدا شوه- د استعاری له لاری هم يو لغت د معنی په لحاظ ډېر ځايونه نيسی او د خو لغتونو کار ورکوی.

شهر په عربی کښې اصلاً د سپوږمۍ په معنی و لکه چه په سريانۍ کښې (سهر) هم همدغه معنی لری، وروسته قمری مياشتی چه د سپوږمۍ په اعتبار يو له بلې بېلېږی په دغه نامه وبلل شوې او پس له هغه شمسی مياشتو ته هم شهور وويل شوه.

همدارنګه (نبی^ص^) چه پيغمبر ته وائي او د قاموسو خاوندان ئی (نبأ) يا (تنبأ) څخه ماخوذ او مشتق ګڼي چه د خبرولو معنی پکښې پرته ده په اصل کښې يوه پخوانۍ مصری کلمه ده چه له (نب) او (ی) څخه مرکبه ده او د کاله يا کورنۍ مشر ته ويل کېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو یهودیانو هم دا کلمه واخستله او په لمړی وخت کښې ئې خپلو نیکو او پلرو ته غوره کړه مګر وروسته ئې د انبیاء دپاره خاصه کړه او تخصیص ئې ورکړه.

پخوا تر دې یهودیانو پیغمبر ته (رائی) ویل چه د (بینندهٔ غیب) معنی لری.

په هره ژبه کښې الفاظ او کلمات همدغه راز آووښتی را اووښتی دی او سل رازه تغیر و تحول کړی دی.

د همدغه بدلون او اووښتو په اثر کښې له یوې ژبې څو ښاخونه او له یوه ښاخه څو ځانګې ببلې شویدي چه اوس په بېلو بېلو نومونو یادېږی او د ارتقا او تکامل په لحاظ یو له بله ښکاره فرقونه او ځانته ځانته خصوصیات لری.

د دی دپاره چه د ژبو عمومی وضعیت لږ څه رڼا شی په روستیـ بحث کښې ورباندې د اختصار په ډول غږېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومی ویش

د دنیا مهمې ژبې په درې لویو او مهمو برخو بېلېږي چه هره برخه یو لوی اصل بلل کېږي او ځانته ځانګې لري چه دلته د یوی مختصرې نقشې په رڼا کښې ښودل کېږي.

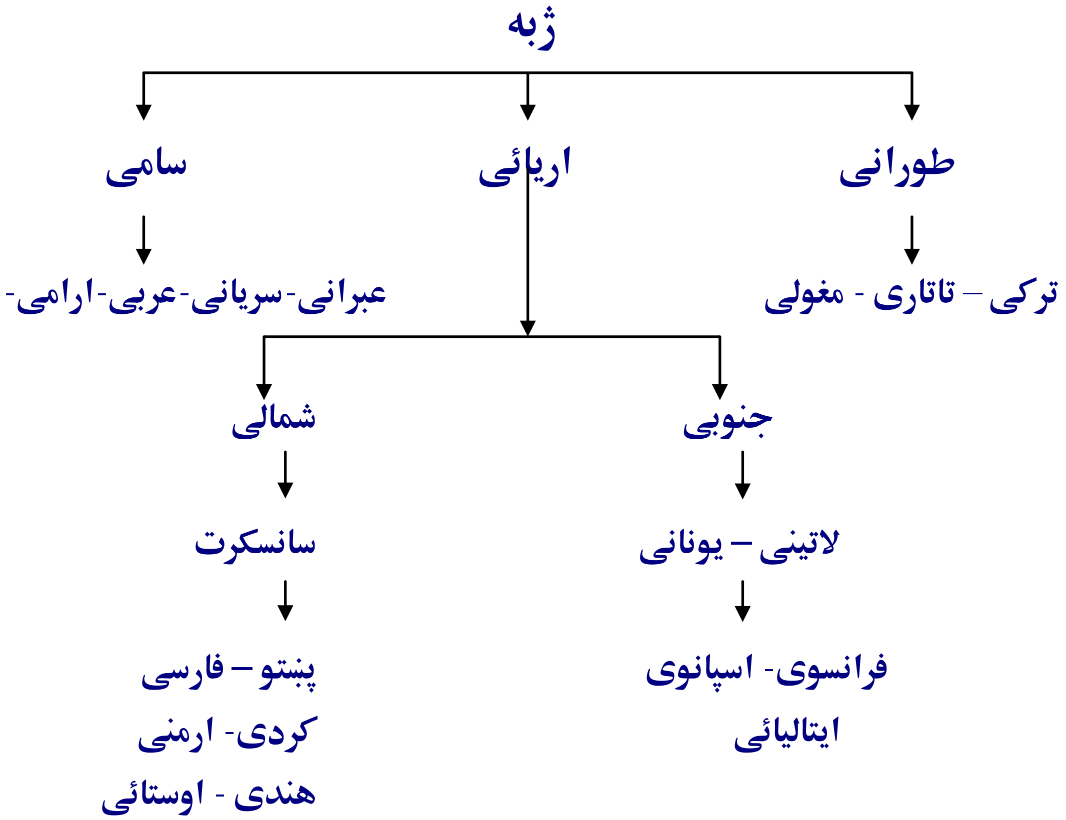

دا پورتنی ویش او تقسیم د ټولو محققینو په نزد په همدغه یو راز نه دی یعني د ځینې ژبو په باب کښې څه اختلاف نظر شته او پدې باب کښې چه پښتو لکه فارسی او هندی د سانسکرت یوه څانګه ده پښتانه پوهان نور نظریات لري. یعنی دانشي منلی چه پښتو هم د سانسکرت هغه راز څانګه ده لکه فارسی چه ده، ځکه دا دواړه ژبې له سانسکرت سره یو راز شباهت او یو ډول خپلوی نلری، لکه چه د مخه د پښتو او سانسکرت په بحث کښې هم څه اشاره ورته وشوه چه د ځینی عمومی او مشترکو صفاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ مونږ پښتو او سانسکرت لکه دوه لوی ښاخونه او فارسی لکه یوه څانګه بللی شو.
زمونږ مطلب له دې نقشې څخه یوازې هغه عمومي رڼا ده چه د ژبو لرى او نژدى قرابتونه په کُلى او اجمالي ډول ښئي.

که مونږ د ژبو په شاوخوا کښې تحقیق او پلټنه شروع کړو راته به څرګنده شی چه هره ژبه له بلې سره د خپل قرابت په اندازه لږ او ډېر نژدیوالی او خپلوی لري یعنې یوه اریائي ژبه هم له یوی سامی ژبې سره په ځینو لغاتو کښې لږ لږ قرابت ښئی مګر په هغه اندازه نه چه اریائي ژبې ئې پخپل مینځکښې لري ځکه چه د دوی خپلوی پخپل کور کښې زیاته او ټینګه ده.

وګورئ! د لاتینی ژبی (اِس) د سانسکرت (اَس) د فارسی (است) د پښتو (سته) چه ټول په یوه معنی دی یو له بله ځومره قرابت لري مګر دا قرابت په یوه سامی ژبه کښې لږیری او دغه ریشه په عربی کښې یوازی په مغنی صورت مومو یعنی تنها په (لیس) کښې چه (لا) نافیه ده (ایس) د وجود په معنی ګورو او په نورو ځایو کښې ئې څه پته نشته.

همدارنګه د لاتینی (مېتر) د یونانی (میتر) د سانسکرت (ماترى) د پښتو (مور) د فارسی (مادر) د انګلیسی (مدر) چه ټول یوه معنی لري په اشتقاقی ریشه کښې نسبت د عربی (ام) د چینی (مو) او د قبطی ژبی (ماو) ته زیات قرابت لري.

ژبې د تعبیر او افادی په لحاظ دوه ډوله دي چه مترقی او غیر مترقي ئې بولي یعنې هغه ژبې چه مطالب پکښې ادا کیږي او د انسان ډېر احتیاجات رفع کوي هغې ته مترقی وائي او هغه بله غیر مترقی بلل کیږي، مترقی ژبې بیا د تعریف او اشتقاق د قابلیت په لحاظ دوه رازه دي چه متعرفه او غیر متعرفه ئې بولي.

متعرفه ژبې هغه دي چه تعریف او د کلماتو تغیر د الحاق او ادراج په صورت پخپله اصل کلمه کښې قبلوي او په دوو لویو ښاخونو بیلیږی چه اریائې او سامی ئې بولي.

غیر متعرفه ژبې هغه دي چه په اصل بنا یعنې په نفس کلمه کښې تغیر نه قبلوي او اشتقاق ئې د اداتو په الحاق اونښلولو صورت مومي لکه چه په ترکي ژبه کښې (یاز) کتابت او لیکلو ته وائي او ماضی ئې د (دی) په نښلولو جوړیږی یعنی (یازدی)ویل کیږي- که چیرې له دغی ماضی څخه بعیده ماضی جوړوی نو یوبل دی ورسره یوځای کوی او (یازیدی) وائي چه (یازدی) د ولیکه معنی لري او (یازیدی) د لیکلی و په معنی راځي. کله چه جمع ورځنې جوړوی نو د جمع ادات (لر) ورباندی زیاتوی او (یازیدی لر) وائي او که غواړی چه نفی پری داخله کړي نو د نفی ادات (م) د اصل کلمې او د ملحقاتو په مینځکښې راوړی (یازمدیلر) وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومی ژبی چه له ترقۍ څخه لرې لوېدلي دي هلته ادات او د ارتباط حروف هم لږ دي او همدغه سبب دی چه په ځینې ځایو کښې ددې په ځای چه ووائي سړی ئې په لرګی وواژه- داسی وائي سړی ئي وواژه او لرګی ئې استعمال کړ یعنې د (په) په ځای یوه جمله استعمالوي.

د سامی ژبو یو واضح صفت دا دی چه د حرکاتو په تغیر د لغت معنی هم تغیر خوري او بله معنی پیدا کوی لکه (قَتَل، قُتِل، قَتلٌ) چه لمړی معلوم فعل دوهم مجهول فعل او دریم مصدر دی.

مګر بې د حرکاتو له تغیره بل فرق نلري او که حرکات لږ څخه اوړده شی نورې معناګانې هم پیدا کوي لکه (قاتل، قتول، قتیل) یا داسی نور ...

سامی او آریائي ژبې په دې یوه صفت کښې اشتراك لری چه دواړه د الحاق صورت د اشتقاق قابلیت لري مګر د سامی ژبو امتیاز دا دی چه د اشتقاق مهمه برخه ئې د حرکاتو په تغیر صورت مومي او هغه ادات چه مستقله معنی لری، هغه په یوی کلمې پورې نه نښلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومي تاريخ

د ژبو تاريخ په دوو دورو باندې وېشل کېږی چه يو ې دورې ته تقليدي او بلې ته نطقی دوره وائي.

په تقليدی دوره کښې انسان له خپلو مقاصدو او اغراضو څخه د تقليد په ډول تعبير کاوه يعنې که کله به ئې غوښته چه له يوې شبح څخه تعبير وکړي نو د هغې صفات او وضعيت به ئې د تمثيل او تصوير په ډول ښکاره کول او په دغه راز به ئې نور پوهول. په دغه دوره کښې ژبې د طبعي اصواتو او اشاراتو څخه عبارت وه، او الفاظو يو بسيط وضعيت درلود چه د اسم او فعل و حرف فرق پکښې نه کېده. اشتقاق او تعريف هم نه وه لکه چه اوس هم ځينې ژبې دغه حال ته نژدې دي او په ځينو ځايو کښې لکه استراليا او جنوبی امريکا بعضې خلق له خپل ټولو اغراضو تعبير نشی کولی او له اشارتونو کار اخلی د همدې لامله د شپې له مخې يعنی په تياره کښې د دوی مفاهمه نسبت ورځې ته تفاوت پيدا کوی. په اعدادو کښې هم د يوه او دوو دپاره کلمات لري او نور عددی الفاظ ور سره نشته يعنې يوه ته (نتات) او دوو ته (نايس) وائي نو که وغواړی چه دريم عدد هم افاده کړی يو او دوه سره جمع کوی (نايس نتات) وائي چه تحت اللفظ ترجمه ئې دوه او يو، راځي. همدارنګه د څلورو په ځای (نايس نايس) وائې او د پنځو په ځای (نايس نايس نتات) ويل کېږی چه (دوه دوه يو) ئې تحت اللفظ ترجمه ده ...

د ځينې معنا ګانو دپاره چه الفاظ نلری صلابت د تيرې په کلمه ئې افاده کوی او په دغه ډول خپل مطالب افاده کوی.

نطقی دوره:

په دې دوره کښې لغاتو لفظی تحول قبول کړی دی او د قلب و ابدال او نحت په اثر کښې ژبه له تقليدی اصواتو مستقلو الفاظو ته را نقل شوېده مګر ادات او حروف او اشتقاقی صيغې پکښې نه وې او د اسم و فعل و حرف فرق پکښې هم نه کېده بلکه د قرينې په اعتبار يولفظ کله داسم، کله د فعل او کله د ادات په ډول استعمالېده. وروسته چه لغاتو په دوهمه درجه ارتقا وکړه نو د اسم او فعل په مينځکښې تميز وشو مګر ادات او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روابط لانه و پيدا شوي او نه اشتقاقي صيغې جوړې شوې وې، نو د اداتو او حروفو په ځای به مستقل کلمات ويل کېده لکه چه چينيان اوس هم د حرف جر (في) معنی د وسط او مينځ په کلمه افاده کوي يعنې د دې په ځای چه په کور کښې ووائي د کور د مينځ وائي او کله لا د يوه ادات په ځای يوه جمله هم استعمالوی لکه چه د مخه ئې يو مثال وښودل شو.

په دريمه درجه کښې چه لغاتو د ترقۍ بله مرحله طی کړه نو له الفاظو څخه حروف او ادات پيدا شوه او له اسماء او افعالو څخه حروف وزيږيدل خو سره له دې په افعالو کښې د جنس او عدد فرق نه کېده لکه چه اوس هم په پخوانيو مصری لغاتو (هيروګليف) کښې د جنس او عدد تميز نشته او هغه ادات چه په اريائي او سامی ژبو کښې شته په مصری ژبه کښې نشته.

په څلورمه مرحله کښې د جنس تميز (مذکر، مونث) او عدد تميز سره له اشتقاقه په ژبو کښې پيدا شو او وروسته تر دغې مرحلې په بله دوره کښې اعرابی تميز په ژبو کښې ښکاره شو چه د کلمی د احوال له تغير سره تغير مومي لکه چه په عربی، يونانی، لاتينی او آلمانی ژبو کښې ئې وينو او په پښتو کښې هم لږو ډېر ليدل کېږي.

څنګه چه جرجی زيدان د ژبو او لغاتو په باب کښې خپله نظريه ښکاره کوي وائي چه د جنس تميز يعنې تذکير او تانيث په ژبه کښې يو حادث شی دی او د عدد تميز هم حادث دی، د همدی لامله تذکير او تانيث په ژبو کښې تفاوت لري يعنې په ځينو ژبو کښې ډېر او په ځينو کښې بيخي نه وي.

د ماضی او مضارع په اشتقاق کښې هم وائي چه يو لغت په لمړی وخت کښې له ماضيت او مضارع والي څخه خالي و، يعنی (ذهب) چه اوس ماضی بلل کېږی پخوائي د مطلق ذهاب معنی لرله او د زماني مفهوم پکښې نه و پروت نو که چېرې به ويونکی غوښته چه دغه ذهاب (تلك) په تېر وخت کښې وښئ اول به ئې (ذهب) ويلی او وروسته به ئی ضمير راووړ يعنی (ذهب انت) به ئې ويلی او که به ئې مستقبل وخت په نظر کښې و، نو (انت ذهب) به ئې ويل يعنی د کلماتو د تقديم او تاخير په ذريعه به ئې ماضی او استقبال ته اشاره کوله، وروسته ورو رو د نحت په اثر کښې ضمايرو خپل ځينې اجزا وغورځول او يوازی (ت) پاته شوه چه (ذهبت) او (تذهيب) ورځنی جوړ شوه.

پدې ټولو خبرو کښې مطلب دا دی چه هرې ژبې د هغه تغير او تحول په اثر کښې چه د ارتقا او تکامل په لاره کښې ارو مرو پېښيدونکی دی خپله ذخيره زياته کړېده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ژبه د خپل موجوده وضعیت په رڼا کښې پېژندل کېږی چه د ارتقا څومره مراحل ئې طې کړیدی او د تکامل کومې دورې ته رسېدلی ده.

کوم لغات چه موږ اوس پرې کړېږو تر اوسه ئې ډېر رنګونه پیدا کړی او راز راز تحولات پکښې راغلی دی.

لکه چه په یوه باغ کښې د ځینې بوټو او ونو څخه نور نیالګي پیدا کېږی او هغه بیا نوی نیلی هرې خواته ځغلوی همدارنګه لغات هم دی چه د ترکیب او اشتقاق په اثر کښی خپل تعداد زیاتوی او وخت په وخت ډېرېږي.

په یوه ژبه کښې که ځینې نوو کلماتو ته احتیاج پیدا شي نو له هماغه کلماتو څخه جوړېږي چه په ژبه کښې وي او خلق ئې وائي.

کوم وخت چه په مکسیکو کښی لمړی ځل بېړۍ ولیدل شوه نو وار دواره ئې ورته (اکالی) وویل او دغه نوی شی ئې په دغه نامه وباله چه د اوبو کور ئې ترجمه ده یعنی د دغه شی له لیدو سره سم د خلقو ذهن ته دا راغله چه دا یوه کور دی چه په اوبو کښې سړی پکښې اوسېدلی شي.

په پښتو کښی چه ورته (بېړۍ) وائي ښائي چه پښتانه ئې د لیدو په وخت کښې د ماڼو ګانو وضعیت ته متوجه شوی وی چه هغوی د بېړۍ چلولو په وخت کښی ډېره بیره او جدیت کوي چه بیړۍ ژر راواوزی او اوبه ئې ډېر ښکته یونسي.

په ځینې ژبو کښې غشی ته د لیندی ځوی وائي. ځینی خلق چه په قهر او غضب شي نو وائي چه په سینه کښې مې هډوکی را جګ شو لکه موږ چه وایو په سترګو مې ورته توره شپه شوه. غونې مې زیږه شوه یا داسی نور ... او غرض مو د قهر او غضب حکایت وي نو ویلی شو چه په هر ځای او هره ژبه کښې د تعبیر او افادی ډولونه بېل دي چه د هغوی په حیاتی او عقلانی خصوصیاتو پورې اړه لری او د لغاتو پیدایښت هم له دغه تاثیر لاندې وي، همدغه د تعبیر او افادې بېلوالی او بل راز والی دی چه په هره ژبه کښې سړی ځینې خصوصیاتویني چه هغه د یوې ژبې سبك له بلې ژبې څخه بېلوی او د ژبو ممیزه صفات ئې بولي.

موږ د یوې ژبې لغتونه په بله ژبه ترجمه کوو مګر دا ترجمه عیناً هماغه کیف نلری او نه پکښې هغه ادبي او انشائي رنګ و آهنګ په هغه اندازه ساتل کېږي ځکه چه لغات او اصطلاحات، تعبیرونه او متلونه تراکیب او جملات په ژبو کښې ارو مرو بل راز کېږي او بڼه ئې اوړی. هغه لغتونه چه په یوه ژبه کښې ځینې معانی د نورو لغاتو په مرسته او ګډون ادا کوي په بله ژبه کښې ئې نشي ادا کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لغاتو تغير او تحول

لکه چه انسانان او وګړي د عصر او زمانې په لحاظ یا د هیوادونو په اعتبار ظاهري او معنوي تغیرونه قبلوي یعنې کله لنډې او کله اوږدې جامې اغوندي، یو وخت یوه شي ته په ښه سترګه ګوری او بل وخت ئې په بد نظر ویني، کله له چا سره مینه او محبت لری او کله ورسره دښمني کوي یوه ورځ یوي خواته روان وی او بله ورځ بل لور ته مخه کړی همدغه راز لغات او کلمات هم دي خو ځینې الفاظ لکه صورت پرست اشخاص د لفظی او ظاهري تغیر استعداد لري او د زمان و مکان په اغیزه ئې بڼه او څېره بدلېږي او ځینې نور د معنوی تحول استقبال په ښه شان کوي او په معنی کښې ئې ژر ژر بدلون راځی، ځینې لغتونه داسې هم وي چه په دواړو خواو کښې تحول قبلوي او نور لغتونه ورځنې پیدا کېږي.

کوم معنوي تحول چه په لغاتو کښې پېښېږي هغه اکثره داسې وي چه یوه لغت له حسي دلالت څخه معنوي دلالت ته انتقال کړی وي لکه (پرېکړه) چه په اصل کښې د ظاهری قطع دپاره وضع شوی او په حسی امورو کښې استعمالېده مګر وروسته د جګړو او خصوماتو فیصلی ته هم وویل شوه او یوه بله معنی ئې پیدا کړه.

د لفظي تحول مثالونه هم په ژبه کښې ډېر دي لکه: ښنه، خپه- ژبه، زبه، جبه- غګ، ژغ- یا داسی نور ...

چه اوس د ځینو تغیر او تحول ښکاره دی او د ځینو لږ څه له نظره پټ ایسي چه هر څوك ورته نه ملتفت کیږي.

هر کله چه د لفظي تغیر مثالونه ډېر دي چه په لغوی څېړنه کښې د بدلېدونکو ځای بدلوونکو او لوېدونکو توروو په بحث کښې وښودل شوه او پدې کتاب کښې هم د پښتو او سانسکرت د لغوی قرابت په بحث کښې ډېر داسې مثالونه راغله چه د لفظي تغیر او تحول په اثر کښې له یوه اصل څخه جوړ شوي او دوه صورتونه ئې پیدا کړیدي نو دلته یوازې د معنوي تحول ځینې نمونې ښیو:

سیخ: په اصل کښې د اوسپنې یوې سمې او اوږدې آلې ته ویل کېږي چه د نغری اور پری لړي، وروسته ئې په پښتو کښی معنوی تحول وکړ او د سم (راست) معنی ئې پیدا کړه چه سخول مصدر هم ورځنې جوړ شو او ډېر اشتقاقات ورځنې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسك: زما په ګمان دا کلمه له (هسك) څخه د لفظی تغیر په اثر کښې جوړه شوېده او ددې لامله ئې د قرعی معنی پیدا کړېده چه په دغه راز قرعه کښې د یوه شی هسکولو ته هم ضرورت پېښېږی.

پوزه: اصلی معنی ئې همدغه د استشمام او تنفس آله ده چه د دواړو سترګو ترمینځ واقع ده او د مخ له اعضاؤ څخه حسابېږي.

مګر وروسته ئې د ننګ معنی هم پیدا کړېده او څوك چه یو داسې کار وکړي چه ننګ پرې په ځای کېږي نو وائي چه پوزه ئې په ځای کړه.

اورېدل: د یوه غږ آواز او احساس ته ویل کیږي چه د غوږو په ذریعه کېږي مګر وروسته ئې په مفهوم کښې د قبول معنی هم زیاته شوېده او خبره اورېدل د خبرې منلو په ځای ویل کېږي.

نغوړل: دا مصدر چه له غوږ څخه جوړ شوېدی او د شنیدن معنی لري وروسته ورځنې د لفظی تغیر په اثر کښې (نغوتل) جوړ شویدی چه هغه هم داسې اورېدلو ته وائي چه قبول او منښت ورسره وي یعنی له لفظی تغیر سره یو ځای معنوی تغیر هم پکښې لږ څه راغلی دی او په اخره کښې ئې د پیروی معنی ته انتقال کړی لکه چه (نغوته) په همدغه معنی استعمال شوېده.

تیاره: دا لغت چه د ظلمت معنی لري او ښائي چه په آریائي ژبو کښې مشترکه ریشه ولري د یوه څه لفظی تغیر په اثر کښې ورځنې (تور) جوړ شوی چه یوه مخصوص رنګ ته ویل کېږي او د سپین په مقابل کښې راځي ځکه چه هغه له تیارې سره شباهت لري، وروسته تر دې بیا تور یو بل معنوی تحول وکړ او د تهمت معنی ئې پیدا کړه ځکه چه پخوا به د داسې خلقو چه د یوه بد او ناوړه کار نسبت به ورته وشو مخونه تورېدل او په کلو کښې به ګرزول کېده نو مخ تورېدل د ګناکارۍ علامه وګڼل شوه او په پښتو کښې ګناګار ته مخ توری او تور مخی وویل شوه.

مخ: په اصل کښې ئې دغه معنی نه درلوده لکه چه اوس ئې خلق ورځنې اخلي او د لحاظ و خاطر په معنی ئې استعمالوی.

وچ: د لوند په مقابل کښې وضع شوېدی او اصلی معنی ئې (خشك) دی چه د لمر د حرارت او تودوالی تاثیر ګڼل کېږي مګر نن ئې دومره تعمیم پیدا کړی دی چه یوه داسې علمی مضمون ته چه ادبی خوږوالی پکښې نه وی هم وچ مضمون وائي او نږدې ده چه د خاص معنی هم افاده کړي لکه وچ قانوني سړی یا وچ زور چه د نن ورځې په محاوره کښې ویل کېږي او غرض ورځنې خالص وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه: اوس ئې د وعدې او عهد و پيمان معنى هم پيدا کړه لکه ژبه کول چه د عهد کولو معنى لري مګر اصلي معنى ئې همدغه د ګړېدو او عهد کولو اله ده چه وروسته الفاظو او کلماتو ته هم وويل شوه.

تود: اصلي معنى ئې حرارت او ګرمى ده چه د اور يا لمر په اثر کښې پيدا کېږي مګر وروسته ئې د شدت معنى هم پيدا کړه يعنې شديد جنګ ته هم تود جنګ وويل شوه او تود مجلس لا هم ويل کېږي.

سور: اصلاً يوازى دغه مخصوص رنګ ته ويل کېده وروسته د قهر او غضب په معنى سور کېدل استعمال شو او کله چه دوه تنه يو بل ته په قهر شي نو وائي چه يو له بله سره شول.

مړ: دې لغت هم ورو رو او وخت په وخت ډېرې معنا ګانې پيدا کړى او په ډېرو ځايو کښې استعمال شو يعنې ځنګه چه يوه بې روحه کالبوت ته مړ ويل کېږي همدارنګه د اور صفت هم کېدى شى او وائي چه اور مړ شو. اور ئې مړ کړ.

مړې اوښکې- مړې خبرې- مړې سترګې- لا هم ويل کېږى او په داسى ځايو کښې استعمالېږى چه د حقيقى مرګ و ژوند هېڅ تصور پکښى نه کېږي ځکه چه حيات او ممات ته دومره عموميت نشو ورکولى چه له مطلق جسم او جوهر ځنې هغه خواهم تجاوز وکړي او اعتراضو ته وويل شى يعنى خبرې پرې وستايو.

لاره: ښرګنده ده چه د سبيل او طريق معنى لري مګر څومره چه په دغه معنى شهرت لري همدومره رسم و رواج، دود و دستور ته هم ويل کېږى- کله چه کوم پښتون د يوه تېر مخصوص عادت او عرف بيانوى نو وائي چه په دوى کښې دا لاره تېره ده- کوم د روغى او جوړې قوانين چه په پښتنو کښې شته او جارى دى هغه هم لار بلل کېږي د همدې لامله په دې نزدې وختو کښې د پښتو ګرامر ته چه د ژبې قوانين بيانوي د پښتو لياره وويل شوه.

غاړه: هر څوک پوهېږى چه اصل معنى ئې (ګردن) دى مګر ورو رو ئې دومره تحولات کړيدى چه اوس ئې نيلې اوښاخونه ډېرو ځايو ته رسيدلى دى يعنې په حسي خوا کښې ئې دومره تعميم پيدا کړى چه د سرك غاړه، د سيند غاړه، د نغرى غاړه او دا راز نور ډېر صورتونه او ترکيبونه ئې پيدا کړيدى خو يوازې په همدغه يو راز عموميت ئې اکتفا نه ده کړې په معنوي خوا کښې ئې هم تحول کړى او په داسى ځايو کښې لکه: پورېه غاړه مېږ مرداره- د ذمې معنى لري او غاړه بندېدل لا يو بل مفهوم هم ادا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا غاړکی- غاړه په غاړه کېدل- غاړه ایښودل د هر چا په غاړه تلل یا د هر چا په غاړه ژړل- نور ډېر اصطلاحی او لغوی معاني هم ښئی.

خټه: مشهور لغت دی چه د (گل و لای) معنی لری، وروسته د دې لامله چه بنیادم له خاورو او خټو پیدا شویدی او د انسان اصل بلل کیږی د اصل او نسب په معنی هم استعمال شو لکه چه وائي په خټه ځوك دی او غرض ئې د نسب پوښتنه وي.

کله لا خټه د خرابۍ معنی ورکوی او داسی هم ویل کیږی چه طبیعت مې خټه دی او مطلب ئې د طبیعت خرابي وي.

که مونږ د لغاتو دغه راز مجازی او اصطلاحی معاني لټوو پدې کښې هېڅ شك نشته چه دا بحث زښت ډېر اوږدېږي او هر څومره چه دا کتاب غټوو هغومره غټېږي.

دا ټول معانی چه نن تاسې ته مجازي او اصطلاحي معلومېږي څه زمانه وروسته حقیقی رنګ پیدا کوي او ځوك ئې بیا نشي پېژندلی، ډېر ځله مجاز د حقیقت ځای نیسي او حقیقی معنی خوري، ډېر مخصوص اصطلاحات عمومیت پیدا کوی او د نحت او ابدال په اثر کښې د لغاتو ځای نیسي ځکه چه ژبه په هر وخت کښې او په هر ځای کښې د لفظی او معنوی تحول خواته روانه ده او هېڅ کله دا سیر نه قطع کیږي.

څنګه چه شاعران او عاشقان له خپلو معشوقو څخه راز راز تعبیرونه کوي یعنې کله ورته د ګلو لښته وائي او کله ئې زرکه او هوسۍ یا شنه کوتره بولي او دغه راز سل رنګه خطابونه ورته کوی. ځوك ئې له سترګو ډکې تمانچې او ګولۍ جوړوي او ځینې ئې له زلفو تورماران او منګری ساز وي همدغه شان عام وګړي هم پخپلو خبرو کښې راز راز تصرفات کوي او خپل تعبیرات بدلوي ځکه چه انسان په اصل کښې داسې پیدا شوی دی چه باید زاړه بوتان مات کړي او نوی پیدا کاندی، په هر څه کښې تصرف وکړي او هر شی ته نوې جامې واغوندي د همدې لامله هر وخت او په هر شی کښې تجدد او نوی والی غواړي او شاعران یا لیکونکی هم کوښښ کوی چه نوی مضامین او نوی تعبیرات پیدا کړي نو د دغه مطلب دپاره الفاظو ته هم نوی رنګ چه په تعبیراتو کښې غرابت پیدا شی او معانی هم خپل لباسونه نوی کړی.

سړی چه د کلماتو دغه راز توالد او تناسل په نظر کښې ونیسي هغه به باور وکړي چه که د جهان لوی لوی دریابونه توره سیاهی شي او د آسمان له ستورو څخه قلمونه جوړ شی بیا هم هغه کلمات چه د علم او پوهې په دنیا کښې پیدا کیږي او د لوی خدای په علم کښې شته تمامښت نلري په همدغه ځای کښې انسان خپلې محدودې احاطې ته ملتفت کیږي او یقین کوي چه زه لکه شیدا بلبل د دې لوی جهان په نا محدود باغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې د یوه ګل په پاڼو کښې مطالعه لرم او زما نغمه د همدغه یوه ګل د جلوی اثر دی نو که چیرې زما په دغه نغمه او کوچنی اثر کښې څه سهوې وي هغه به هوښیاران معاف وبولي او دا وینا به لکه د بلبل نغمه د تش آهنګ په لحاظ خوښه کړي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

Newai Zrek
Ya
Newee Rana

www.ulfat.de

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library